

NÉPRAJZI HÍREK

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG TÁJÉKOZTATÓJA

XVI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

BUDAPEST 1987.

Szerkesztő:

Selmeczi Kovács Attila

ISSN 0133—8021

Kiadja a Magyar Néprajzi Társaság

Engedélyszám: III/Szl/426/1980.

Felelős kiadó: Balassa Iván

Terjeszti a Magyar Néprajzi Társaság Titkársága

Megrendelhető Kara Tiborné titkárnál

1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.

TÁRSASÁGI HÍREK

A Magyar Néprajzi Társaság 1987. évi 99. közgyűlése

A Magyar Néprajzi Társaság 1987. június 3-án az ELTE Bölcsészettudományi Kar tanácstermében tartotta meg 99. közgyűlését. A közgyűlést **Balassa Iván** elnök nyitotta meg, majd ismertette a Választmány határozatát a társasági kitüntetések odaítéléséről. A javaslatokat a közgyűlés megszavazta.

1987-ben a Györffy István Emlékérmét **Domonkos Ottónak** és **Paládi-Kovács Attilának** ítélte a választmány. **Ortutay Gyula** Emlékéremmel **Dömötör Teklát**, **Katona Imrét** és **Bakó Ferencet** tüntette ki a Társaság. Közgyűlés a kitüntetésekét megszavazta, elnök átadta az emlékérmeket és az oklevelet. További kitüntetések: Tájékatató Díjban részesült **Dankó Imre** és **Dankó Éva**; **Jankó János** Díjban **Berezki Ibolya** és **Niedermüller Péter** részesült, közgyűlés jóváhagyása után elnök átadta az oklevelet, illetve a pénzzutalmat.

Belföldi tiszteleti taggá választotta a Társaság **Domokos Pál Pétert**, **Benda Kálmánt** és **Sándor Istvánt** – elnök a jelenlévőknek átadta a Társaság díszoklevelét. Külföldi tiszteleti tagokká választotta a Társaság **Nagy Jenő** és **Paul Petrescu** romániai, **Herman Bausinger** NSzK-beli, **Helena Johnova** csehszlovákiai etnográfusokat.

A Társaság alapszabályának módosítására **Kodolányi János** alelnök tett javaslatot. Közgyűlés elfogadta az alapszabály néhány pontjára vonatkozó módosítást. A módosított alapszabály-szöveget a Néprajzi Hírek következő számában adjuk közre.

A főtitkári beszámolóban **Paládi-Kovács Attila** áttekintést nyújtott az elmúlt időszakban végzett társasági munkáról. **Füzes Endre** pénztáros beszámolt a gazdasági munkáról és javaslatot tett a közgyűlésnek a tagdíjak módosítására: nyugdíjasok, diákok továbbra is évi 50,- Ft tagdíjat fizetnek, más társasági tagok évi tagdíja 1988-tól 100,- Ft lesz. Közgyűlés elfogadta a tagdíj módosítását. **Bodó Sándor** ellenőr a számvizsgáló bizottság jelentését terjesztette a közgyűlés elé. A beszámoló jelentéseket a közgyűlés egyhangúlag elfogadta.

Elnök köszönetet mondott a titkárságnak, a választmánynak egész évben végzett munkájukért, majd felkérte **Szabadfalvi Józsefet** *A nomadizmus fogalmáról* szóló előadása megtartására.

A Társaság kitüntetettjei

DOMONKOS OTTÓ

A történelemtudományok (néprajz) kandidátusa, a soproni Liszt Ferenc Múzeum igazgatója, a magyar néprajztudomány egyik jeles egyénisége.

Egyetemi tanulmányait az Eötvös Lőránd Tudományegyetemen végezte 1952-ben, **Tálasi Istvánnal** doktorált 1961-ben. Kandidátusi fokozatát a magyar képfestésről írott monográfiájával szerezte meg. Munkásságában szorosan összekapcsolódik a műzeumi tárgygyűjtő, gyűjteményfejlesztő tevékenysége a levéltári és néprajzi adatgyűjtéssel.

Tudományos kutatómunkájának tengelyében a népi kisiparok, kézműves mester-ségek kérdésköre áll. Publikációi elsősorban az Ethnographia, a Néprajzi Értesítő, a Néprajzi Közlemények, illetve múzeumi évkönyvek hasábjain jelentek meg. Kiemel-kező tanulmányait (*A magyarországi képfestés*. Bp., 1981.) a rokontudományok és a nemzetközi tudományosság is számontartja.

Értékes dolgozatokat közölt a céhes ipar, a céhszokások, a viselettörténet egyes tárgyköreiből, a nyugat-magyarországi baromfikereskedelemről és számos helytörténeti kérdéskorról. Egyik szervezője és irányítója a hazai céhes ipar kutatásának, közremű-ködött a céhkataszter létrejöttében. Levéltári kutatómunkájának egyik eredménye a 16–19. századi limitációkból válogatott gyűjtemény. Alapos összeállítást készített a kisiparok néprajzi kutatásának történetéről, kutatási problematikájáról, amellyel inspirálta a további kutatásokat. Az új magyar néprajzi szintézis kézműiparokat tár-gyaló kötetének főszerkesztőjeként összegyűjtötte a kötet anyagát, s megkezdte szer-kesztését.

Három évtizedet meghaladó néprajzi muzeológusi szolgálata idején Sopronban a múzeumok és kiállítások egész sorát hozta létre. Ezek közül kiemelkedik a soproni kisiparok gyűjteménye a Lábasházban.

Mindezek alapján a Magyar Néprajzi Társaság az 1970-ben alapított *Györffy István Emlékérmét* 17. alkalommal **Domonkos Ottónak** ítéli oda.

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA

A történelemtudományok (néprajz) doktora, az MTA Néprajzi Kutató Csoport-jának igazgatója, az ELTE Tárnyi Néprajzi Tanszékének docense.

Egyetemi tanulmányait a debreceni egyetemen végezte, pályakezdőként az egri Dobó Múzeum és a debreceni Déry Múzeum dolgozója volt. 1965-ben **Gunda Bélánál** doktorált *A keleti palócok pásztorkodása* c. munkájával. Tevékenyen részt vett a Ma-gyar Néprajzi Atlasz anyaggyűjtésében és a térképlapok szerkesztésében. Kiváló terep-munkás, aki a magyar nyelvterület csaknem minden részén megfordult, s szomszéd népi csoportoknál is gyűjtött (szlovák, lengyel, ruszin csoportok). Vizsgálta a népi kultúra regionális tagozódását és különböző táji, népi csoportok kultúráját (palócok, barkók, gömöri és bánági magyarok, ruszinok). Számos dolgozatot publikált a szállító, közlekedő módok és eszközök kérdésköréről (kerekes járművek, málhás szállítás, teherhordó eszközök). Vonzódik a magyar néprajztudomány történetéhez. Ezt több könyve és dolgozata tanúsítja (*Magyar tájak néprajzi felfedezői*, *Fényes Elek*, *Hunfalvy Pál*, *Braun Soma* stb.).

Tudományos kutatásainak középpontjában a magyar népi gazdálkodás áll. Ki-emelkedő munkája *A magyar parasztság rétgazdálkodása* c. monográfiája (1979). Regi-onális vizsgálatokat végzett a paraszti borkultúra, a gazdasági épületek, egyes ipari tevékenységek tematikájában is. Akadémiai doktori értekezését *A magyar állattartó kultúra korszakai*-ról írta meg. Számos nemzetközi társaság, néprajzi szervezet tagja, rendszeresen tart előadást nemzetközi konferenciákon. Több hazai és nemzetközi konferenciát szervezett, tanulmányköteteket szerkesztett. Elmélyült, széles látókörű kutató. Munkásságában hasznosítja mind az új módszereket, mind a rokontudományok eredményeit. Fáradhatatlan tudányszervező és egyetemi oktató. A Magyar Néprajzi Társaságnak öt éve főtitkára.

Mindezek alapján a Magyar Néprajzi Társaság az 1970-ben alapított *Györffy István Emlékérmét* 17. alkalommal **Paládi-Kovács Attilának** ítéli oda.

BAKÓ FERENC

A történelemtudományok (néprajz) kandidátusa. **Viski Károly** tanítványaként az 1940-es évektől kezdve foglalkozik – többek között – a magyar népszokások kutatásával. Legfontosabb munkái a népi építkezés és a településformák, a településtörténet ismeretét gazdagítják (*Parasztházak és udvarok a Mátra vidékén*. Budapest, 1978.). Jelentős mértékben járult hozzá a népi kézműiparok és háziiparok feltárásához. Közel két évtizede vezeti a palóc népcsoport kultúrájának vizsgálatát célul tűzö munkaközösséget. Ez a nagy kollektív vállalkozás eljutott az eredmények összegzéséhez és kiadásához. Jelentős kutatómunkát végzett a kanadai magyar társadalom történeti-néprajzi feltérképezése terén is. Munkásságának kevésbé látványos, de nagy tiszteletet érdemlő oldala a múzeumépítés és gyűjtemény-gyarapítás.

Bakó Ferenc hosszú évtizedeken át vidéki múzeumokban tevékenykedett. Különösen sokat tett az egri és Heves megyei néprajzi gyűjtemények kiépítéséért, fejlesztéséért. Megindította, szerkesztette az Egri Múzeum Évkönyvét.

Mindezeket figyelembe véve legutóbbi könyve, a *Palócföldi lakodalom* (Budapest, 1987.) alapján a Magyar Néprajzi Társaság Választmánya az **Ortutay Gyula Emlékérmét** 3. alkalommal **Bakó Ferencnek** ítéli oda.

DÖMÖTÖR TEKLA

1953-tól kezdve az ELTE Folklóre Tanszékének oktatójaként, **Ortutay Gyula** közvetlen munkatársaként, majd egy évtizeden át a Tanszék vezetőjeként igen sokat tett a magyar folklorisztika fejlődése, kádereinek kiképzése érdekében. Tudományos munkássága a magyar néphit és népszokások, valamint a népi színjátszás történeti rétegeinek és európai összefüggéseinek feltárására irányul. 1972 óta a történelemtudományok (néprajz) doktora. Jelentős könyvei, mint a *Naptári ünnepek – népi színjátszás* (Bp., 1964.), *A népszokások költészete* (Bp., 1974.), *A magyar nép hiedelemvilága* (Bp., 1981.) a magyar néprajztudomány időtálló alapművei közé tartoznak. Kiterjedt publikációs tevékenységét hazai és külföldi folyóiratokban, kiadóknál megjelent írások nagy száma jelzi. Évtizedek óta eredményesen képviseli a magyar néprajztudományt nemzetközi konferenciákon, tudományos fórumokon.

Ortutay halála óta több előadásban és dolgozatban elemezte az életmű egy-egy szálát, oldalát, s **Bodrogi Tiborral** kötetet adott ki Ortutay tanulmányaiból válogatva (*A nép művészete*. Bp., 1981.).

Mindezeket figyelembe véve legutóbbi könyve a *Régi és mai magyar népszokások* (Bp., 1986.) alapján a Magyar Néprajzi Társaság az **Ortutay Gyula Emlékérmét** 3. alkalommal **Dömötör Teklának** ítéli oda.

KATONA IMRE

Az irodalomtudományok kandidátusa, aki az 1940-es évektől kezdve foglalkozik a magyar népköltészet kutatásával. Legfontosabb munkái a népmese és népdal kérdéskörével foglalkoznak. Kiemelkedő munkát végzett a magyar kubikosság életmódjának és kultúrájának megörökítése terén. A hazai és a nemzetközi folklorisztika kiemelkedő

egyenisége, akinek az elmúlt négy évtized folyamán számos könyve és számtalan cikke jelent meg, aki a magyar néprajztudomány fontos megmozdulásaiban vett részt, s aki egyetemi docensként tanítványok hosszú sorát nevelte.

Munkásságából kiemelkedik a jugoszláviai magyar népi kultúra feltárása terén elért sok eredménye, amit számos kiváló cikk, tanulmány és könyv jelez. Ott élő szakemberekkel és önkéntes munkatársakkal összefogva dolgozott, az ő munkájukat is tanácsokkal segítette. Legutóbbi munkáján kívül is 8–10-et lehet említeni a jugoszláviai magyar folklór témával foglalkozók közül. E műveket részben egyedül, részben társszerzővel adta ki.

Mindezeket figyelembe véve legutóbbi könyve, a *Szedem szép rózsámat* (Újvidék, 1986.) – melyet **Lábadi Károllyal** együtt adott ki – alapján a Magyar Néprajzi Társaság az Ortutay Gyula Emlékérmét 3. alkalommal **Katona Imrének** ítéli oda.

BENDA KÁLMÁN

Az MTA Történettudományi Intézetének osztályvezetője, a Ráday Könyvtár főigazgatója. Tudományos pályafutása elején **Györffy István** tanítványai közé tartozott és 1933 nyarán Hajdúszoboszlóra is elkíserte. Akkor mondta neki Györffy: „... akár a történeti kutatás, akár a néprajz felől közelíted meg a magyar múltat, mindenünnen a néphez, a parasztsághoz érkezel” (Ethn. 95: 571). Ez életre szóló útmutatás lett Benda Kálmán számára, melynek megvalósítása során kezdetben szakfolyóiratainkban is megjelent neve, majd később történeti jellegű munkáiban, ahol lehetett, igyekezett hasznosítani szaktudományunk eredményeit. Munkásságából kiemelkednek a moldvai magyarság történetére vonatkozó kutatásai, melyeket nemcsak itthon, hanem külföldi levéltárakban is végzett, s amelyek a kérdést egészen új megvilágításba helyezték. Legutóbb a Györffy-centenárium alkalmával mérte fel a nagy tudós kapcsolatát a történettudománnyal.

Fentiek alapján a Magyar Néprajzi Társaság 1987-ben **Benda Kálmánt** tiszteleti tagjává választotta meg.

DOMOKOS PÁL PÉTER

A magyar néprajztudomány kiemelkedő és fáradhatatlan munkása, Csíksomlyón született, Társaságunk Györffy István emlékéremmel (1979) kitüntetett tagja. Működése főként a moldvai csángók és a székelyek kutatására irányul és ezt a munkát több mint hat évtizede végzi.

A moldvai magyarság (Csíkszereda, 1931.) című munkája alapvető jelentőségű. Ennek a fontos népcsoportnak kutatása könyvének hatására indult meg újra. Moldvában hatalmas mennyiségű népzenei anyagot gyűjtött össze, melyet két kötetben **Rajeczky Benjaminszal** adott közre. Számos munkája közül kiemelkedik *Édes hazámat akartam szolgálni* című hatalmas összefoglalása, melynek összeállításával-megírásával életművére a koronát feltette. Ez azonban nem jelenti azt, hogy letette volna a tollat, hiszen nemcsak kész kézíratai, de újonnan fogalmazott művei is egyre gyarapodnak. Hozzá kell tenni, hogy életének nagyobb részében nehéz körülmények között dolgozott, munkáját sok tényező akadályozta.

A fentiek alapján a Magyar Néprajzi Társaság 1987-ben **Domokos Pál Pétert** tiszteleti tagjává választotta.

SÁNDOR ISTVÁN

Néprajzkutató, néprajzi bibliográfus, irodalomtörténész, aki szaktudományunkat számos igen értékes munkával gyarapította. Említést érdemelnek Mezőkövesden végzett és több részletben közreadott kutatásai. Történeti vonatkozású tanulmánya: *Világos és Arad a magyar néphagyományban* (Bp., 1952.). Xantus Jánosról írt monográfiája nemcsak magyarul, hanem oroszul és angolul is megjelent. *A mesemondás dramaturgiája* című összefoglalása 1964-ben látott napvilágot.

Ezen túlmenően nevét különösen a néprajzi bibliográfiai munkássága tette ismertté. Azt mondhatjuk, hogy a magyar néprajzi bibliográfia megalapítója és szervezője. 1949-től kezdve a Bibliográfiai Munkaközösség vezetője, ami szerencsés módon a Néprajzi Múzeum Könyvtárának igazgatásával kapcsolódott össze. A munka eredményeként három jelentős kötet jelent meg, melyek csaknem húszezer tételt foglalnak magukba. Ezek a kötetek a magyar néprajzkutatás állandóan használt és elengedhetetlen segédeszközei. Több kötete vár kiadásra.

Fentiek alapján a Magyar Néprajzi Társaság Sándor Istvánt 1987-ben, születésének 80. évfordulóján tiszteleti tagjává választotta meg.

TÁNCZOSNÉ BEREZKI IBOLYA

1959-ben született, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem történelem–néprajz szakán végzett 1982-ben. Azóta a szolnoki Damjanich János Múzeum muzeológusa.

Publikációi főleg a múzeumi és egyéb évkönyvekben, gyűjteményes kötetekben jelentek meg: 1981-ben a türkevei múzeum évkönyvében (*Pásztorkutya tartás a Tiszazugban*), 1982-ben a Dankó Imre tiszteletére kiadott Néprajzi tanulmányok kötetben (*A hal szerepe a tiszazugi falvak életében*), ugyanez évben a Barna Gábor szerkesztette Csépa-kötetben (*Csépa népi táplálkozása*), majd a Kunszentmárton és a Tiszazug kispára c. kötetben.

1985-ben Debrecenben doktorált, disszertációja önálló kiadványként *Népi táplálkozás Szolnok megyében* címmel megjelent 1986-ban. A Tápió mente kötetben *Adatok a népi táplálkozáshoz a Tápió mente néhány településén* címmel jelentős dolgozatot közölt.

Számos, tudományos konferencián, társasági szakosztályülésen tartott előadást, továbbá rendszeresen szerepel előadóként megyei szervezésű tanácskozásokon.

Aktív részese a múzeumi gyűjtemény-gyarapító, kiállító és közművelődési tevékenységnek a Damjanich János Múzeumban.

Fentiek alapján a Magyar Néprajzi Társaság az 1987-ben a *Jankó János Díjat* Berezki Ibolyának ítéli oda.

NIEDERMÜLLER PÉTER

1952-ben született, néprajzi tanulmányait a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen végezte. Az egyetem elvégzése után 1976–1977-ben a KLTE Néprajzi Tanácskének könyvtárosa, majd 1979-től az MTA Néprajzi Kutató Csoport tudományos ösztöndíjasa, 1981-től segédmunkatársa, majd munkatársa, 1986-tól pedig tudományos titkára. A debreceni egyetemen doktorált 1982-ben *Szokások és társadalom* c. értekezésével.

Kutatómunkája a naptári szokások egyes részleteire és összefüggésrendjére, továbbá a folklorizmus és városi néprajz tematikáira irányul. Számos dolgozata jelent meg hazai és külföldi folyóiratokban, gyűjteményes- és konferencia-kötetekben. Több füzetet, kötetet szerkesztett: pl. Folklorizmus Today. Bp., 1983. (Voigt Vilmosmal közösen), Folklor—Társadalom—Művészet (14. szám) Bp., 1983. (Zelnik Józseffel közösen). Számos hazai és külföldi konferencián tartott előadást. 1984-ben 6 hónapos terepmunkát végzett amerikai magyarok között (Calumet-Region, Indiana). Anyagát összefoglalta a magyar–amerikai közös néprajzi kötet számára (sajtó alatt). Elméleti, módszertani tájékozottsága, olvasottsága, idegen nyelvismerete átlag feletti. Remélhető, hogy nagyobb terjedelmű önálló műveket is alkotni fog, amelyek elmélyültségük révén túlélnek majd a múló divatokat.

Mindezek alapján a Magyar Néprajzi Társaság 1987-ben a *Jankó János Díjat* Niedermüller Péternek ítélte oda.

Tájkutató Díj

„Szűcs Sándor könyvei újra kiadásából származó jövedelmét a Magyar Néprajzi Társaságra hagyományozta azzal a kikötéssel, hogy abból a három föld – Kunság, Hajdúság, Sárrét – néprajzi és történeti kutatóinak munkáját támogassa.”

(Alapító-okiratból)

A Magyar Néprajzi Társaság Választmánya egyhangú határozata alapján a *Tájkutató Díjban* Dankó Imre és Dankó Éva részesül.

DANKÓ IMRE kandidátus, a debreceni Déri Múzeum ny. igazgatója, aki Szűcs Sándor munkáját életében is igyekezett támogatni. Halála után a hatalmas anyagot darabról-darabra átnézte, rendbe rakta és a kutatás számára hozzáférhetővé tette. Dankó Imre kutatásai, melynek során különösen az árucseré néprajza tárgykörében számos új megállapítást tett közzé, az ún. Háromföld (Kunság, Hajdúság, Sárrét) területét foglalja magába.

DANKÓ ÉVA külön könyvben, mely egyetemi doktori disszertációja volt, feldolgozta Szűcs Sándor egész életét, néprajzi munkásságát, szoros kapcsolódását a magyar néprajztudomány kiemelkedő egyéniségeihez.

Ketten készítették el Szűcs Sándor munkásságából egy válogatott összeállítást, melynek megjelentetésére később kerülhet sor. Ugyanakkor megbízást kaptak a Magvető Kiadótól *A régi Sárrét világa* (Szűcs Sándor könyve) újbóli sajtó alá rendezésére.

Külföldi tiszteleti tagok

HERMAN BAUSINGER (Tübingen, NSzK) egyetemi tanár, a tübingeni egyetem tanszékvezetője. Bausinger professzor igen nagy hatású megújítója a német néprajzi kutatásnak. Jelentős iskolát alapított, tanítványai számos közép-európai egyetemen oktatnak docensi, professzori minőségben. Hatása kiterjed az egész európai néprajzi kutatásra. Járt Magyarországon és 1987-ben az MTA Néprajzi Kutató Csoport vendégeként ismét hazánkba látogat. Publikált folyóiratainkban (pl. az Ethnographiában), s számos magyar kutatónak nyújtott kollegiális baráti segítséget.

PAUL PETRESCU (Bukarest, Románia) a román néprajztudomány vezető egyénisége, az Akadémiai Intézet Néprajzi Szektorának igazgatója, a népi építészet és népművészet, a néprajzi kartográfia nemzetközileg ismert kutatója. Értékes köteteket írt a népi építészet, a népviseletek, a kerámia és a kézműves mesterségek témáiról, melyek a magyar kutatás számára is igen tanulságosak. Többször járt Magyarországon, jó szakmai, emberi kapcsolatokat tart fenn magyarországi és romániai magyar kutatókkal. Objektivitásra törekvő, higgadt tudós, akivel nemzetközi konferenciákon is hasznosan tudunk együttműködni.

NAGY JENŐ (Kolozsvár, Románia) etnográfus és germanista nyelvész, tudományos kutató. Néprajzi munkássága az erdélyi magyar viseletek (kalotaszegi, torockói, kászoni, szilágysági, kisküküllő-menti, moldvai csángó) alapos, részletgazdag feldolgozásával maradandó részét alkotja a magyar néprajztudománynak. Német nyelvi szakértője és munkatársa az *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár* c. műnek.

HELENA JOHNOVÁ (Praha, Csehszlovákia) a Cseh Történeti Múzeum ny. igazgatója, aki 1970 óta a Cseh Néprajzi Társaság elnöki tisztét is betölti. Tudományszervező és muzeológiai munkássága mellett elsősorban a népi lakáskultúra és bútorok köréből írott tanulmányai és a szlovák népi ékszerekről írott elmélyült könyve emelendő ki. Több alkalommal járt Magyarországon, s folyamatosan figyelemmel kíséri a magyar néprajzkutatás eredményeit. Készséggel segít adatokért hozzáforduló magyar kutatóknak, s többekkel kollegiális, baráti kapcsolatot tart fenn.

A Társaság új tagjai

1986. december 3-án felvett tagok:

Angyal József – Eger, Csiszek Gabriella – Bp., Csorba Judit – Bp., Fejes Katalin – Bodony, Földesi Gabriella – Bp., Gágyor Béda – Bp., Kovács Nóra – Bp., Lanczen-dorfer Zsuzsanna – Győr, Landgráf Katalin – Bp., Nagy Istvánné – Bp., Nagy Zsuzsanna – Debrecen, Sasvári Enikő – Bp., Somi Anna – Bp., Szabó Irén – Bp., Szeme-rei Erika – Bp., Tálás Ágnes – Bp., Dr. Új Iriz – Bp., Vajda Zsuzsanna – Bp., Zádori Zsolt – Debrecen.

1987. február 25-én felvett tagok:

Karsai Ervin – Bp., Lázár Katalin – Bp., Lovász Irén – Bp., Rostás-Farkas György – Bp., Teszáry Miklós – Bp.

1987. április 29-én felvett tagok:

Békés Lajos – Pécs, Dr. Fazekas Mihály – Karcag, Ökrösné Bartha Júlia – Karcag, Dr. Rohály Gábor – Bp.

Társasági tagságuk megszüntetését kérték:

Karsai Andrea – Debrecen, Kovács László Béla – Bp., Kővári József – Bp., Láng Adrienn – Gödöllő, Tasi József – Bp., Tényi Marianna – Bp.

TUDOMÁNYOS TANÁCSKOZÁSOK

A Nemzetközi Etnológiai és Folklor Társaság
harmadik konferenciája
Zürich 1987. április 9–12.

A SIEF (Société Internationale d'Ethnologie et de Folklore), az európai néprajzkutatókat tömörítő szervezet a hetvenes évek tétovázása után úgy látszik, sikerrel teljesíti vállalt programját: öt évvel szuzdali konferenciája után ismét széleskörű eszmecserére gyűjtötte össze Európa csaknem valamennyi országából az etnológusokat, folkloristákat. A felvett kérdések, az elhangzott előadások ezúttal egy központi téma, az *életciklus* tágan értelmezett fogalma köré csoportosultak. A szervezők: a társaság svéd elnöke, Nils-Arvid **Bringéus**, a zürichi egyetem néprajzi intézetének vezetője, Paul **Hugger** és munkatársaik a hagyományos megközelítések mellett új témák, módszerek, problémák szemléjének is szánták a találkozót.

Öt plenáris előadás hangzott el: Arthur E. **Imhofé** az utóbbi háromszáz évben megnőtt életkor és életbiztonság következményeiről az életpálya tervezésében; Martine **Segalené** a család és rokonság francia kutatási perspektíváiról; Ingeborg **Weber-Kellermanné** a családi szokásokról, az életciklus és a társadalmi hierarchia kapcsolatáról; Carla **Biancoé** a rokonsági kapcsolatok változó szerepéről az élet során; valamint John R. **Gillisé** az utóbbi húsz év angol–amerikai történészeinek megközelítéseiről.

A tíz párhuzamos szekcióban elhangzó mintegy 150 előadás tematikus csoportjai a következők voltak: az életciklus különböző megközelítései; kutatási irányok különböző országokban; az életpálya állomásainak szerkezetét meghatározó társadalmi-gazdasági bázis; különböző szakágak életciklus-kutatásai; születés és keresztelés; párválasztás, házasság; öregkor; halál és temetés; az életciklus és az alapvető társadalmi intézmények; asszonyok; vallásos szertartások; jogi és történeti szempontok; a rítusok szekularizációja; a társadalmi rang és kor kifejezései szimbólumokkal; ünnepek és rítusok; az életciklus, mint egyéni folyamat; migráció és kisebbségek; az életciklus szóbeli rekonstrukcióban; az életszakaszok a népi irodalomban és ikonográfiában. E csoportok nem jelentettek elkülönült szimpoziumokat: az egymáshoz közel eső egyetemi előadótermek, a pontos időbeosztás, és a találkozó előtt hetekkel megküldött csomag az előadások többnyelvű kivonataival mindenki számára lehetővé tették a választást.

A résztvevők között a hagyományos és modern értelemben vett néprajzosok mellett ott voltak történészek, szociológusok, demográfusok, statisztikusok is, s ha ez nem is tette interdiszciplinárisá a megbeszéléseket, alkalmat adott az eltérő megközelítésmódok termékeny találkozására. Valóban csak ízelítőül néhány az előadások címeiből: Változó családformák Horvátországban (O. **Supek**), Az utcán élők életszakaszai (G. **Welz**); Alternatívák a gyermekszülésben (K. **Weibust**); Változó jegyességi és házassági szokások Máltán (J. **Boissevain**); A fejviselet, mint társadalmi jel a marik között (I. **Lehtinen**); Átmeneti rítusok finn gyári munkásoknál (L. **Rossi**); Lengyel paraszti emlékiratok az életciklusokról (J. **Burszta**) stb.

Magyar résztvevők voltak: Andrásfalvy Bertalan, Dömötör Tekla, F. Györgyi

Erzsébet, Hofer Tamás, Kiss Mária, Kriza Ildikó, Kunt Ernő, Küllös Imola, Mohay Tamás, Niedermüller Péter, Paládi-Kovács Attila, Sárkány Mihály, Tátrai Zsuzsanna, Tüskés Gábor, Verebélyi Kincső, Voigt Vilmos, S. Szacsvey Éva, Szent-Iványi István – a két utóbbi kivételével előadást is tartottak. A programot két fénykép- és egy könyvkiállítás, fogadások, filmvetítések, vetítettképes előadások színesítették, s az utolsó nap tartalmas kirándulással telt. A SIEF elnökségi ülésén újraválasztották a tisztségviselőket és az országok képviselőit: Magyarországot Voigt Vilmos lett. A konferenciához kapcsolódva tartotta meg szerkesztőbizottsági ülését az Ethnológia Europaea is. A szervezők reményüket fejezték ki arra, hogy sikerül megjelentetniük az előadásokat.

Mohay Tamás

Etnokulturális folyamatok. Hagyomány és jelenkor

A SZUTA Néprajzi Intézete, az Ukrán Tudományos Akadémia Néprajzi, Folklor és Művészettörténeti Intézete, valamint ez utóbbi Lvovi filiáléja 1986. november 17–23-a között a címben leírt témákról konferenciát szervezett az európai szocialista országok akadémiai intézeti kutatóinak részvételével. A konferencián negyvenkét előadás hangzott el. Ezeket a moszkvai intézet kötetben kívánja megjelentetni. Éppen emiatt csupán az egyes témakörök kerülnek ezúttal ismertetésre.

Az első nagyobb blokk elméleti, módszertani kérdésekkel foglalkozott. Az egyes országok sajátosságainak figyelembe vételével a néprajzi kutatások körét igyekeztek a társadalomtudományokban meghatározni. A kutatási térenumok újrafogalmazásának, újragondolásának kérdése több előadás témája volt. Ehhez kapcsolódóan nagy teret kapott a hagyomány helyének, szerepének értékelése a ma társadalmában, mint pl. a nemzeti identitás vagy a lokális társadalom önértékelésének kialakításában. Megnyitó előadásában J.V. Bromlej akadémikus a kultúra funkcionális értelmezése alapján az etnikai sajátosságok vizsgálatára helyezte a hangsúlyt, mint aminek feltárása a ma néprajztudományának elsődleges feladata. A szovjet néprajztudomány előtt álló munkákról szólva két nagyobb kutatási témát emelt ki: az életmód vizsgálatát és a vallási viselkedés kutatását, illetve ezek regionális-etnikai sajátosságainak feltárását.

A legtöbb előadás a kalendáriumi és családi ünnepek vizsgálatának eredményeiből merített. Az idevonatkozó referátumok elsősorban a tradicionális jelenségek kortársi megnyilvánulásait elemezték, hangsúlyozva azt a törvényszerűséget, hogy a megváltozott gazdasági-társadalmi viszonyok között az egyes szokásformák ugyan fennmaradtak, de jelentésük átformálódott. Az ukrán kutatók közül ilyen megközelítésben mutatta be anyagát N.K. Gavriljuk és A.V. Kurocskin a családi ünnepekre vonatkozóan, míg a kalendáriumi ünnepekhez kapcsolódó rituális tevékenységek elemzését a kijevi munkaközösség nevében L.F. Artjuh adta elő. A szokások elemzése során megvilágítást nyert a hagyományos viselet szimbolikus funkciójának megléte azokban a közösségekben, ahol az urbanizáció következményeként csak az ünnepi események keretében kerülnek felszínre a korábbi kultúra eme tárgyi emlékei. A család vizsgálata, mint közvetlenül a kutatás tárgya több előadás témája volt. Z. Jasiewicz professzor áttekintést nyújtott a lengyel családvizsgálatokról, amelyek fő iránya a társadalomnép-

rajzi kérdések elemzése, íve pedig a falusi társadalmaktól a városi közösségekig vezet. Az előadások igen széles körben mozogtak. Szó volt a család szocializációs funkciójáról, a család szerepéről, az életmód alakításában, a viselkedés minták átadásáról, amelyek a hagyományos munkakultúra kérdéseivel foglalkoztak.

Igy V.F. **Gorlenko** és Sz.P. **Pavljuk** is azt vizsgálta, hogy a hagyományos paraszti agrárkultúra elemei milyen befolyást gyakorolnak a mai ukrán falu mezőgazdasági eredményeire. Felvetették a hagyományos ismeretek, munkamódszerek felelevenítésének szükségességét egyes ágazatokban, mint pl. az állattartásban.

A magyar előadók közül **Bartha Antal** az interetnikus kapcsolatok kérdésével foglalkozott. Történeti áttekintése végén kiemelten szólt arról a tapintatról, amely feltétlen szükséges e kapcsolatok kezeléséhez, hiszen gyakran vagyunk tanúi annak a jelenségnek, amikor ugyanazt a történelmi eseményt, hagyományt az egyik nemzet pozitívan értékeli, míg a másik nemzet negatív, jobb esetben többértelmű megközelítésben szemléli. **Paládi-Kovács Attila** történeti néprajzi anyagon vizsgálta az etnikus hagyományok szerepét a Kárpát-medencei interetnikus munkamegosztásban. A hozzájárulásuk aláhúzták az általa alkalmazott történeti megközelítés eredményességét az egyes etnikumok szerepének körülhatárolásában, azaz az etnikai sajátosságok megragadásában. **Hofer Tamás** az általa vezetett munkaközösség életpálya és családtörténeti vizsgálatait ismertette. Az előadást követő vitában megfogalmazódott, hogy néprajzi szemlélettel és a néprajztudomány módszereinek alkalmazásával a szaktudomány jogos kutatási területe a mobilitás-stratégiáknak az egyének, a családok életmód szerinti rétegződésén alapuló vizsgálata. **Kriza Ildikó** a téli ünnepekörhöz kapcsolódva a karácsony és a szilveszter példáján elemezte, hogy a családi és a társadalmi ünnepek szétválnak, új funkciót kapnak és ebből következően más megnyilvánulási formával rendelkeznek. **Szabó Piroska** az életmód témához kapcsolódva a falusi közösségekben végzett szabadidő kutatások specifikumairól szólt.

A konferencia adott alkalmat az európai szocialista országok néprajzi jelenkutatással foglalkozó állandó koordinációs bizottságának munkaülésére. Ezen értékelték az előző öt év munkáját (az egyes munkaületekről folyamatosan beszámoltunk a Néprajzi Hírekben), elfogadták a következő öt évre szóló munkatervet. Végül L.M. **Drobizseva**, a SZUTA Néprajzi Intézete ig. h. személyében új titkárt választottak.

Megtartották az akadémiai intézetek igazgatóinak értekezletét is, amelyen **Bromlej** akadémikus elnökletével áttekintették az 1990-ig terjedő kutatási terveket és a többoldalú nemzetközi együttműködés feladatait. Megállapodtak az igazgatók a szocialista országokban tervezett nemzetközi konferenciák tematikájáról és ütemezéséről. **Paládi-Kovács Attila**, az MTA Néprajzi Kutató Csoport igazgatója bejelentette, hogy a DEMOS szerkesztő bizottsági ülésének megrendezését 1989-ben Magyarország magára vállalja. Áttekintették a Nemzetközi Néprajzi Kárpát-Balkán Bizottság irányításával folyó munka feladatait, s az Ethnológia Slavica c. nemzetközi folyóirat szerkesztőségi ügyeit. Felmerült, hogy a szerkesztő bizottságát magyar taggal kell kiegészíteni, s önálló számot kell szerkeszteni a magyar–szláv népi kapcsolatok kérdésköréről.

**Az árucseré néprajzi kutatásának újabb fontos állomása:
a VIII. Nemzetközi Ethnographia Pannonica Szimpozion
(Székesfehérvár, 1987. május 26–29.)**

A mintegy három évtizeddel ezelőtt megindult intenzív néprajzi árucserekutató-sok egyfajta eredményének kell betudnunk a május 26–29 közt, Székesfehérvárott, a város immár hagyományos művelődési rendezvénysorozatába, az *Alba Regia Napok* (1987) keretébe beiktatott VIII. Nemzetközi Ethnographia Pannonica Szimpoziont. A szimpozion címe *A vásárok és az árucseré néprajza a pannon térségben* volt. A szimpozion közvetlen rendezői a Magyar Néprajzi Társaság, a Művelődési Minisztérium, az MTA Veszprémi Akadémiai Bizottsága, a TIT Országos Néprajzi Választmánya, a Hazafias Népfront Fejér megyei Bizottsága és más szervezetek, intézmények mellett a székesfehérvári István Király Múzeum voltak. A szervezés munkáját Lukács László, az István Király Múzeum munkatársa végezte. A szimpozion német és angol nyelven tanácskozott, a magyar kutatókon kívül osztrák, szlovén, szlovák, német, horvát kutatók vettek rajta részt. A hivatalos résztvevői jegyzék szerint Jugoszláviából 6, Ausztriából 18, Csehszlovákiából 7, a Német Szövetségi Köztársaságból és Nyugat-Berlinből 3, Magyarországból pedig 67 kutató vett részt, azaz összesen 101-en kapcsolódtak bele a napjainkra oly aktuálissá vált árucseré-kutatási előadásokba, megbeszélésekbe.

Az előadásokban, amelyek részint plenáris, részint pedig szekcióüléseken folytak, megvitaták a „pannon térség” fogalmát, különös tekintettel az árucserékapcsolatokra. Az előadások zöme a pannon térség vásárain, árucseréjében megnyilvánuló migrációs folyamatokkal, interetnikus kapcsolatokkal, terminológiai kérdésekkel foglalkoztak. Úgy tűnt, hogy a szimpozion teljes egészében beletartozik abba a kutatási-feldolgozási sorba, amit a közelmúltban ugyanezen tárgyból tartott tokaji (1985. október 28–29., anyaga megjelent: Szabadfalvi József és Viga Gyula [szerk.]: *Árucseré és migráció*. A miskolci Herman Ottó Múzeum Néprajzi Kiadványai XVIII. Miskolc, 1986.) és *nyitrai* (Nitra, 1987. február 10–11, Konferenz über die Geschichte des Handels in der Slowakei.) konferenciák jeleztek.

A VIII. Nemzetközi Ethnographia Pannonica Szimpozion plenáris ülésein elhangzott vezető előadások a következők voltak: Václav Frolec: Mährische Städte als Warenaustauschzentren; Gunda Béla: Volkstümliche Handelsbeziehungen zwischen Süd-Transdanubien und Slawonien; László Lukács: Volkkundliche Forschungen von Milovan Gavazzi im Pannonischen Raum; Dankó Imre: Fairs of the Transdanubian Part of Hungary; Gabriella Schubert: Ungarische Einflüsse im Handelswesen der Nachbarvölker; Voigt Vilmos: Pannonischer Folklorewarenaustausch; Hoffmann Tamás: Der Marktflecken in Ungarn – ein kulturelles Phänomen; L'ubica Falt'ánová: Die slowakischen Wanderhändler im Kontext der internationalen Kontakte. Mind ezek a „vezető” előadások, mind a többi, nagyon értékes, egy-egy résztémával foglalkozó előadások húsz-húsz perc terjedelműek lehettek csak. Azonban minden előadó lényegesen nagyobb tanulmányt készített, olyanokat amelyekhez tudományos apparátust is csatoltak és a témát széles alapokról indulva, sokoldalúan tárgyalták. Minthogy az előadások tekintélyes része szekcióüléseken hangzott el, számos előadás ismeretlen maradt a szimpozionon résztvevők nagy része előtt. Ez a helyzet is, valamint a kellő részletességgel kidolgozott előadások egészként való látása, olvasása azt követeli meg, hogy

a szimpozion előadásait kiadják. Mégpedig mielőbb, hogy ennek a tekintélyes nemzetközi árucserre-konferenciának az anyaga beépülhessen a nálunk is, de környezetünkben is intenzíven folyó néprajzi árucserre-kutatásokba.

A szimpozion tiszteletére az István Király Múzeumban nagyszabású időszaki kiállítás nyílt *Vásárok és az árucserre néprajza Közép-Dunántúlon* címen. A kiállítást megnyitó **Paládi-Kovács Attila** is hangsúlyozta az árucserre néprajzi kutatásának fontosságát és méltatta a konferenciának helyet adó Székesfehérvár vásárváros jellegét, árucserre-szerepét.

A mintaszerűen megrendezett és lebonyolított nemzetközi árucserre-szimpozion előkészítésében, megrendezésében és lefolytatásában kezdeményező szerepet vállalt Magyar Néprajzi Társaságról és az elnöki tisztelet többször is betöltő, a szimpozion értékét bevezetéseivel, kísérő megjegyzéseivel számottevően növelő **Balassa Ivánról** kell még megemlékeznünk. Végeredményben a szimpozion magas színvonalú szakmaiságát, a rendezvény nemzetközivé formálását ők biztosították. A konferencián elhangzott 33 előadás mindegyike számos új szempontot tartalmazó tanulmány volt. Voltaképpen mindegyikről külön is meg kellene emlékeznünk. Azonban erre egy ilyen rövidre szabott tájékoztató beszámolóban nincsen mód. Viszont nem szükségtelen annak hangsúlyozása, hogy a szimpozion teljes anyagát ki kell adni. Csak egy kiadvány értékesítheti az előadások eredményeit, juttathatja érvényre az új módszereket, szempontokat. A kiadvány fontosságáról azért szólunk ilyen hangsúlyosan, mert a szimpozionon a kiadásra vonatkozóan nem hangzott el egyértelmű bejelentés és a kiadási nehézségek közismertek.

Dankó Imre

Az Alföld építészet

A nagykovácsi Arany János Múzeum 1987. május 14–16. között rendezett újabb interdiszciplináris konferenciát az Alföld-kutatás jegyében, a Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Osztályával és az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium Építészeti és Településfejlesztési Főosztályával közösen. Védnökséget vállalt a tudományos tanácskozás fölött többek között a Magyar Néprajzi Társaság, a TIT Néprajzi Választmánya és a Szabadtéri Néprajzi Múzeum is.

A konferencia elsődleges célkitűzése az volt, hogy a Kárpát-medence legnagyobb tájegységének, az Alföldnek építészeti kultúrájára irányítsa a figyelmet. Arra a nagy-tájra, amely a legfontosabb agrárkultúrájú vidék, fejlett társadalmi-gazdasági és települési viszonyokkal. Az építkezést is mindezen körülmények, s alapvetően a táji lehetőségekből fakadó anyagfelhasználás határozta meg.

A konferencia öt szekcióból állt, amelyek összefüggtek egymással. A régészeti és néprajzi szekciók történeti keresztmetszetben foglalkoztak az építészeti hagyományok, struktúrák feltárással és értékelésével. Izgalmas kérdéseket vetettek fel a régészek az avar házzal kapcsolatban (Cseh János, Madaras László), rámutatva, hogy fejlett építészeti technikával készültek a lakóházak. Az Árpád kor építészetének különböző oldalait, korszakait vizsgálva a régészek (Kovalovszki Júlia, Vályi Katalin, Módy

György, Selmeczi László, Pálóczi Horváth András) egy egységesen fejlettebb építészeti kultúrát dokumentáltak a korábbi feltételezésekhez képest.

A néprajzi szekció előadásai között több szorosan kapcsolódott a régészeti eredményekhez (Balassa M. Iván, Sztrinkó István), több az utóbbi évszázad keresztmetszetében foglalkozott az építészeti morfológia táji, résztáji sajátosságainak megfogalmazásával (Dám László, Kresz Mária, Juhász Antal, Páll István). Értékes előadások foglalkoztak a lakóház tüzelőberendezésének kérdéseivel (Lukács László, Sabján Tibor), a különböző mezőgazdasági építményekkel, malmokkal (Ikvai Nándor, Fazekas István, Balázs György), az épületvándorlás problematikájával (Gunda Béla, aki e szekció elnöki tisztét is betöltötte). Balassa Iván elnökletével tartott másik néprajzi szekció az építészeti- és lakáskultúrával foglalkozott. Igen fontos művelődéstörténeti, stílusbeli kérdéseket elemzett K. Csilléry Klára a lakásberendezési tárgyakkal kapcsolatosan. Szabó László a településszerkezet (ez esetben a halmazos forma) és az építészet esztétikai megnyilatkozására hívta fel a figyelmet, Bellon Tibor az építészet rendjét, alakulását meghatározó XVIII–XIX. századi rendszabályokról beszélt. Rácz István a jeles civis város, Debrecen; Varga Gyula pedig Hajdú-Bihar megye építészeti és stílusváltásairól szólt. Dankó Imre a lakóház és árucere összefüggéseit emelte ki. Benda Gyula az inventáriumok alapján, elsődlegesen Keszthely példáján szólt a lakásfelszereltségről.

A negyedik szekció: az építészeti hagyományok őrzése is szorosan összefüggött a korábbiakkal. Itt is szó esett az építészeti stílusok alakulásáról a mezővárosi keretek között (Szabó István), a lakóház skanzenben történő megőrzéséről (Kecskés Péter), az építészeti hagyományoknak a jelen építészetben való adaptálásáról, rehabilitációjáról (S. Hegedüs László, Bugár Mészáros Károly, Ihrig Dénes, Meggyesi Tamás, Novák László, Ráday Mihály).

Időrendben ugyan elsőként szerepelt – de témáját illetően ötödik az építészeti szekció, ahol a jelen és jövő építészetének kérdései vetődtek fel a korszerű anyagfelhasználásról és technológiáról, az építészeti hatósági és tervezési problémákról (Schéry Gábor, Hufnagl Lóránt, Ottlik Géza, Kerényi József, Markolt László). Itt volt lehetőség a megyei főépítészek számára szólni a saját területük valós helyzetéről, problémáiról (pl. Czapp Miklós Pest, Borbély Lajos Bács-Kiskun megyéből).

A konferencia fő eredménye az, hogy az avar kortól egészen napjainkig foglalkozott az építészet alakulásával, a fejlődés tendenciáival, struktúrájával, amely segítséget nyújthat a hagyományokat tiszteletben tartó, azokat továbbfejlesztő jelen és jövő építészetének kialakításához.

A tanácskozás anyaga megjelenik *Az Alföld építésze* c. tanulmánykötetben, amely az Arany János Múzeum Actájának VI. kötete lesz.

Novák László

Történeti és néprajzi tanácskozás Mezőtúron

Mezőtúr városa óriási határával, szintiszta magyar lakosságával, 1526-ban alapított református gimnáziumával az Alföld jelentős „nagy relikta”. Híres a túri vásár, a túri süveg, túri korsó, – mégis a városnak alig van történeti és néprajzi irodalma. Éppen ezért volt hiánypótló a két Bodoki Fodor testvér, Zoltán és Zsigmond munkája

Mezőtúr város története, mely a várossá nyilvánítás 600. évfordulójára jelent meg, de sajnos könyvesbolti árusításba nem került, és máris könyveszeti ritkaság. Végre megalakult a múzeum, a „Túri Fazekas Múzeum”, amelyet már Móricz Zsigmond sürgett, a szolnoki múzeum fiáléjaként. Néhány kitűnő helytörténeti kutató folyamatosan jó munkát végez Túron, de az irodalom hiányosságai pótlására ez kevés. Éppen ezért időszerű volt a Város Tanácsa, a Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága, a Túri Fazekas Múzeum és a Helyőrségi Művelődési Otthon által 1987. március 7–8-án megrendezett tanácskozás *Mezőtúr helye az Alföld népi kultúrájában* címmel. A tanácskozás résztvevői muzeológusok, levéltári kutatók, történészek, néprajzkutatók, helyi értelmiségiek, pedagógusok voltak.

A másfél napos tanácskozáson 15 előadás hangzott el. Papp János tanácselnök megnyitó szavaiban hangsúlyozta, hogy Mezőtúr mindig progresszív város volt és szellemi többletet nyújtott lakosságának – legjobb példa a több mint 450 éve alapított gimnázium, mely a debreceninél is régebbi. Röviden említette a kulturális téren elért eredményeket és vázolta a további terveket.

Az elnöklő Novák László, a nagykőrösi múzeum igazgatója szólt arról, hogy Mezőtúr néprajza kevésbé ismert (a fazekasság kivételével) – és utalt arra, hogy a török hódoltság alatt Mezőtúr khász város volt, akárcsak Nagykörös, Cegléd, Kecskemét.

Szabó László Mezőtúr története és jogállása sajátosságairól beszélt. Hangsúlyozta, hogy bár a közvélemény újabban hajlik arra, hogy „kun” városnak mondja Túrt, ez tévedés, e város sohasem volt kun, sőt települése korábbi mint a kunok bejövetele. A tévedés nemcsak a közvetlen földrajzi közelségből eredhet, hanem abból, hogy a város kun jogokat nyert Mátyástól 1469-ben, de nem kapcsolták soha a Kunság területéhez. „Jogaiban így azonossá válik a Kunsághoz, de nem tartozik mégsem hozzá, hanem a király közvetlen birtoka, illetve a Kállayak tulajdona.” A közigazgatást maguk választotta főbíró vezetésével 12 tagú tanács intézte. A független közigazgatást erősítette a város református volta, hogy az első központosított magyar egyházszervezet, a Turi Tractus még Debrecen is megelőzte.

Gombás István mezőtúri tanár földrajzi szempontból értékelte Túr helyét az Alföldön. Itt haladt keresztül a Debrecen–Nagyvárad közti út, majd a hódoltság után a Szolnok felé vezető út.

Szabó Ferenc békéscsabai múzeumigazgató Békés megye és Mezőtúr kapcsolatáról beszélt. Korábban a Körös és Berettyó völgy összetartozása nagyobb volt, példa, hogy Dózsa Túrból indult el és Gyomán, Békésen, Gyulán át haladt a Marosig, Temesvárig.

Zsoldos István kisújszállási tanár „A Nagy-kunság földje és népe” című előadása végén szintén leszögezte: „Mezőtúr, mely földrajzilag semmiben sem különbözött a Nagy-kunság területétől, nem tartozik a nagykun városok sorába. A város 'egyidős a magyar királysággal', tehát már a kunok betelepülése előtt fennállott, és egyre népesebb, földesúri fennhatóság alatt álló, feudális viszonyok keretei között élő mezővárossá (oppidum) alakult ki akkor, amikor a kunok csupán 'szállások'-on éltek. Talán az a körülmény, hogy a Nagy-kunság kiváltságokkal rendelkezett, ösztönözte Mezőtúr lakosságát is arra, hogy igyekezzenek kiváltságok birtokába jutni... Szellemi téren – a reformáció korában – messze megelőzte a vele szomszédos kun helységeket, innen áramlott szét a reformáció kálvini irányzata a kun településekre.”

A szolnoki múzeum kutatója, Szabó István Kunszentmárton és a Tiszaszeg történetének főbb jellemzőiről beszélt, mivel e területtel több évi közös kutatással részletesen foglalkozott. Szabó Béla, a helyi Kontakta gyár igazgatója Mezőtúr ipartörténetéről tartott előadást.

A Nagyatádi féle földreformról szólt Tolnay Gábor mezőtúri tanár, könyvtáros. Előadásának különös jelentőséget adott, hogy Mezőtúr iratai nagyrészt elpusztultak, és így az Országos Földbirtokrendezési Bíróság 1925-ös és 1926-os ítéletei által olyan statisztikai adatokhoz jutott, amelyeket kritikai módon dolgozott fel, felhíva az ellentmondásokra és problémákra a figyelmet.

Nagy Lajos, a helyi Hazafias Népfrent elnöke a Magyar–Mongol Barátság Termelőszövetkezet történetét mondta el a szemtanú hiteles közvetlenségével. Madaras László, a Damjanich Múzeum régésze Mezőtúr és környéke régészeti emlékeiről szólt.

A Túri Fazekas Múzeumot három év óta vezető Nagy Molnár Miklós – a tanácskozás kezdeményezője – „Mezőtúr néprajzi vázlata” címmel főleg a gazdasági néprajz ágairól beszélt. A néprajz legjobb, legszorgalmasabb helyi kutatója, a 80 éves Hagymásy Sándor kitűnő előadást tartott a túri aratókról. Az a kollektív szellem, amely a társadalmilag tagolt városban a kisebb közösségekben megnyilvánult, a *részesbandák-nál* is megvolt. A legtöbb arató az év más szakában kubikus volt, így a szervezett munkához hozzászólt.

Kávási Sándor helyi énektanár, a Petőfi énekkar vezetője nemcsak beszélt Túr népzenejéről, hanem meg is énekeltette a hallgatóságot, és igazán szívből hangzott fel néhány jól ismert dal: „Mezőtúri gyerek vagyok, Mezőtúron születtem”, „Túri vásár sátor nélkül...” E sorok íróját arra emlékeztette, amikor Györffy István idejében minden néprajzi összejövetel dalolással kezdődött és végződött.

Méltósággal és érdekesen beszélt Kiss Imréné Mikes Éva Túr temetkezési szokásairól és sírjeleiről. Hegedüs Annamária könyvtáros pedig elmondotta, hogy a Móricz Zsigmond Városi Könyvtár honismereti gyűjteményében milyen módszeresen gyűjtik a városra vonatkozó irodalmat. E gyűjtemény nélkülözhetetlen lesz, ha, mint remélhető, rendszeres feldolgozó munka indul meg Túrral kapcsolatban. Mert e tanácskozásnak az volt a célja: hogy végre meginduljon e nagymúltú, demokratikus hagyományú, igényes kultúrájú városban az értékek számbavétele és közzétévése.

Zárószavában Tóth László megyei múzeumigazgató méltatta a városi tanácsnak a tudományos kutatást segítő tevékenységét, ami abból az örökségből, hagyományból következik, amelyet e két nap során a hivatásos és önkéntes kutatók kitűnő előadásai révén megismerhettünk.

Kresz Mária

Észak-magyarországi néprajzosok tanácskozása Balassagyarmaton

A három észak-magyarországi megye – Nógrád, Heves, Borsod-Abaúj-Zemplén – néprajzosainak találkozója 1986. október 28-án került sor Balassagyarmaton, a Palóc Múzeumban.

Dr. Praznovszky Mihály, a Nógrád Megyei Múzeumok igazgatója köszöntötte a tanácskozás résztvevőit, majd áttekintette a három megye és a debreceni KLTE Néprajz

rajzi Tanszéke együttműködésének eddigi szakaszát. Szólt a Nógrád megyében folyó néprajzi kutatómunkáról és vázolta a Palóc Múzeum helyzetét. Méltatta az intézmények közötti együttműködést, melynek egyik fontos eredménye az elkezdett közös könyvkiadásban jelentkezik. A megyei néprajzi tevékenység ismertetésekor arról a munkáról szólt részletesebben, amely egy Nógrád megyei bányász falu, Etes komplex vizsgálatához kötődik, s minek egyik eredményeként készül el dr. Zólyomi József tanulmánya a falu állattartásáról, földműveléséről és népi építkezéséről, valamint dr. Kapros Mártáé a község viseletéről. A megyei igazgató ismertette a 95 éves Palóc Múzeum felújítási terveit, a munkák idejére való kiköltözés és a szűkülő anyagi lehetőségek nehézségeit.

Hozzászólásában dr. Ujváry Zoltán tanszékvezető professzor szintén hasznosnak minősítette a múzeumi hálózat és a debreceni tanszék között kialakult együttműködést, és kifejezte a jövőre vonatkozó elképzeléseit, reményeit is. Ezután – a tanácskozás második pontjaként – ismertette és méltatta Kapros Márta: A születés szokásai és hiedelmei az Ipoly mentén c. újonnan megjelent könyvét, amit a Nógrád Megyei Múzeumok szervezete segítségével a debreceni néprajzi tanszék adott ki. Ezt többek hozzászólása követte, majd Kapros Márta utalt azokra a tényezőkre, melyek következtében a szüléssel kapcsolatos hagyományok, képzetek jelentős része napjainkban is tovább él.

A tanácskozás délutáni részében a további együttműködés lehetőségeiről esett szó, s ennek keretében dr. Zólyomi József, a Palóc Múzeum igazgatója és dr. Kapros Márta, a múzeum főmunkatársa vázolta az intézmény 5 éves tervében szereplő németkutatás célkitűzéseit, utalva az együttműködés lehetőségeire. A közös gondolkodás elősegítése érdekében dr. Viga Gyula számolt be Répáshuta borsodi szlovák község kutatási tapasztalatairól. E témakör lezárásaként felmerült a mindhárom megyében előforduló 2–3 német nemzetiségű település párhuzamos vizsgálatának lehetősége, és a problémák, tapasztalatok folyamatos egyeztetésének gondolata.

A balassagyarmati néprajzos tanácskozás személyes beszélgetéssel zárult, mely során szó esett a muzeológusi munka helyi sajátosságairól.

Limbacher Gábor

Hajdú-Bihari Levéltári Napok Debrecen, 1987. május 5–8.

A most tizenegyedszer megrendezett Hajdú-Bihari Levéltári Napok, mint minden előző, nem kis néprajzi érdekléssel is bírtak. A több színhelyen – Debrecenben, Hajdúszoboszlón, Hajdúnánáson – megtartott előadások zöme helytörténeti, hangsúlyosan levéltári vonatkozású volt és a történettudományoknak a levéltárakkal való szoros kapcsolatáról szólt. Minden előadás felhívta a figyelmet a levéltári kutatások fontosságára, sőt az érintett tárgykörök vonatkozásában módszertani útbaigazítással is szolgáltak. A Levéltári Napok előadásain sokszor említették a Hajdú-Bihar megyei Levéltár különböző forráskiadványait, évkönyveit, a főleg a Levéltár birtokában lévő kéziratos térképekről két ízben készült és kiadott katalógust. Ez a kéziratostérképkatalógus

bőséges módszertani útmutatókkal jelent meg annakidején. Az egyik legjelentősebb módszertani bevezető a kéziratos térképek néprajzi hasznosításáról szólt.

Az idei Levéltári Napok néprajzi szempontból kimagasló jelentőségű előadását Rác István egyetemi tanár tartotta *A debreceni polgári építkezés a XX. század közepéig* címmel. Rác István körültekintő levéltári kutatások alapján a történész szemével nézett a tárgykör felé s bár Zoltai Lajos, Ecsedi István főleg néprajzi vonatkozású munkásságát kiindulási pontként használta csak, néprajzi szempontból is jelentős eredményekhez jutott. Előadása során terminológiai tisztázásra is szorult, mert a levéltári forrásokban lépten-nyomon *faházként* említett debreceni épület nem a hegyvidéken ismeretes faépítménnyel azonos, hanem *paticsfalat*, illetve *paticsfalú* házat jelent. Rác István előadását igen jól egészítette ki Mervó Zoltánné, a Hajdú-Bihar megyei Levéltár főlevéltárosa Debrecen építészettörténetének levéltári forrásairól.

Hagyománya már a Hajdú-Bihari Levéltári Napoknak, hogy zárórendezvénye a Hajdú-Bihar megyei Helytörténeti-Honismereti Bizottság ülése. Ezúttal ez az ülés is bírt néprajzi érdekl. Ugyanis a debreceni, a Hajdú-Bihar megyei „helytörténetírás műhelyei”-ről szólt Módy György (a Déri Múzeumról, illetve a Hajdú-Bihar megyei Múzeumi Szervezetről), Bársony István a (debreceni egyetemekről, főiskolákról), valamint Gazdag István (a Hajdú-Bihar megyei Levéltárról és más levéltárakról). Ugyanis az ezen „műhelyek” vagy munkatársaik által készített helytörténeti feldolgozásokban mindig érvényesülnek a néprajzi szempontok is.

Dankó Imre

Kézművesipartörténeti tanácskozás Körömden

A Veszprémi Akadémiai Bizottság Kézművesipartörténeti Munkabizottsága 1987. május 19-én és 20-án Körömden tartotta tanácskozását. A szervezők körültekintően és célszerűen állították össze a programot, amelyhez kellemes helyszínt biztosítottak a körömdi Batthyány-kastélyban. Körömd vezetői olyannyira házigazdái voltak az eseménynek, hogy nemcsak a megnyitás hivatalos aktusán voltak jelen, hanem mindkét napon képviseltették magukat.

A jelenlévők között elsőként azokat említjük, akik a Kézművesipartörténeti Munkabizottság megalakításánál is ott voltak: Éri Istvánt, Domonkos Ottót, Nagybakay Pétert, Vörös Károlyt. A meghívottak sorában voltak az országos múzeumok képviselői és azok a vidéki múzeumi munkatársak, akik már korábban is dolgoztak a VEAB Kézművesipartörténeti Munkabizottságban.

Domonkos Ottó áttekintést adott a munkabizottság eddigi tevékenységéről. Előadásából kitűnt, hogy, bár a kézművesipartörténeti kutatások mindig is figyelemmel kísérték az egyes mesterségek műhely- és szerszáanyagának a felmérését, sőt, 1973. decemberére elkészült a műhelykataszter, a célját mégsem érte el, mert az ország múzeumi közül csak 36 vidéki múzeum juttatta vissza a szétküldött adatlapokat. E munka tanulságait levonva újabb adatlapokat küldtek szét a Múzeumi Restaurátor és Módszertani Központ útján. Az ismételen felgyűlő válaszok, igaz, hogy az ország 61 múzeumából érkeztek vissza, sok tekintetben azonban most is a kérdőívek további finomítására hívták fel az adatgyűjtést értékelők figyelmét.

A továbbiakban – tehát a tanácskozást követő években – a feladat a kézműves műhelyek és a kézműves mesterségek szerszámanyagának a lehető legteljesebb múzeumi és egyéb helyen fellelhető felmérése lesz az összes kiegészítő dokumentumok körével, olyan módon, hogy az anyag alapját képezhesse a kézművesség technikatörténeti feldolgozásának. Domonkos Ottó kitért arra is, hogy e nagyszabású munka összefogója, profilgazdája a Néprajzi Múzeum lesz. A Néprajzi Múzeumot képviselő **Selmeczi Kovács Attila** főigazgatóhelyettes az ügy jelenlegi állásáról tájékoztatta a tanácskozást.

A hozzászólók eddigi tapasztalataikat mondták el a saját tevékenységi területekről és kiegészítéseket fűztek a Munkabizottság által javasolt tervekhez.

Értékes része volt a programnak Nagy Zoltán előadása a kádármesterségről, de ki kell emelni szervező szerepét is a körmeneti tanácskozás létrehozásában.

Tanulságos volt a cipőgyűjtemény megtekintése, amelyet Árvay Béla előadása kísért.

A résztvevők számára vetített szakfilmek: Köteles, Szarufésű készítés, Szita-rosta készítés, stb. pedig azt hiszem, mindenkit meggyőztek arról, hogy az idő múlása napjainkra már egyes kismesterségek rekonstrukcióját sem teszi lehetővé. Csakis az átgondolt, jól összefogott kutatómunka mentheti meg a technikatörténet fontos reliktumait.

István Erzsébet

Zrínyi-ülésszak Debrecenben

1987. május 21–23.

Az MTA Irodalomtudományi Intézetének Reneszánszkutató Osztálya, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság és több szervezet, intézmény, köztük a Debreceni Akadémiai Bizottság közös rendezésében nem kis néprajzi érdekléssel is bíró Zrínyi-ülésszak volt Debrecenben.

Folklórkutatóink nem egyszer kifejezést adtak annak, hogy a Zrínyiekhez, él-tükhöz és munkásságukhoz mily kevés magyar folklórananyag kötődik. Ennek az is lehet az egyik oka, hogy a népi tudatban meglehetősen összefolyik a szigetvári hős Zrínyi Miklós alakja a költő (és ugyancsak hadvezér) Zrínyi Miklóssal. Ez az ülésszak a költő Zrínyi Miklóssal foglalkozott és elsősorban a reálpolitikus, a protestáns rendekkel is megegyezést kereső irodalmárt (például könyvgyűjtőt) állította elének. A sok előadásból álló ülésszakot **R. Várkonyi Ágnes** több új szempontot felvető előadása vezette be (Reformprogram Zrínyi mozgalmaiban). A Zrínyi könyvtárral külön előadás-blokk foglalkozott **Klaniczay Tibor** elnökletével (Monok István, Kovács Sándor Iván, Horváth Mária, Hauser Gábor, Zimányi Vera, Orlovsky Géza). Az ülésszak néprajzi érdekű előadásai a *Zrínyi Miklós költészete* című előadás csoportban hangzottak el (Szabó András: A Zrínyi-album és a törökellenes harcok irodalmi megjelenítései az 1580-as években; Szörényi László: Panegyricus és eposz; Király Erzsébet: A Szigeti veszedelem az olasz eposzelméletek tükrében; Amadeo di Francesco: A Szigeti veszedelem formulái; Mohácsi Ágnes: Számszimbolika a Szigeti veszedelemben; Németh Béla: Zrínyi latin epigrammájának hátteréhez.). Feltétlenül ezek közé az előadások közé kell számí-

tanunk a *Zrínyi Miklós utóélete* című előadócsoport egyik előadását: Bene Sándor: *A Zrínyi-legenda háromszáz éve* című tanulmányát is.

Úgy véljük, hogy az ülészak említett és nem említett előadásai együttesen nagymértékben hozzájárultak ahhoz, hogy a néprajztudomány, közelebbről a folklór figyelmét felkeltsék a Zrínyiek iránt. A Zrínyi-folklór kutatása egyúttal nagyszerű alkalom interetnikus kutatásokra is.

Dankó Imre

A határon kívüli önkéntes néprajzgyűjtők találkozója

Június második felében rendezte meg a Magyar Néprajzi Társaság, a Magyar Nyelvtudományi Társaság, az MTA Néprajzi Kutató Csoportja, az MTA Nyelvtudományi Intézete, a Néprajzi Múzeum, valamint további társrendezők az Önkéntes Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtők XIII. országos találkozóját.

A már hagyományos, két évenként megrendezendő találkozón, ugyancsak hagyományosan, részt vesznek a határon kívüli magyar nemzetiségű önkéntes néprajzgyűjtők is; az idén Csehszlovákiából, Szovjetunióból, Jugoszláviából és Ausztriából mintegy húsz vendég érkezett.

Ők ezúttal első ízben, egy nappal előbb összejöttek, hogy beszámoljanak egymásnak, illetve a Néprajzi Társaság és a további rendezői szervek képviselőinek odahaza végzett néprajzgyűjtő tevékenységükről, eredményeikről, problémáikról. Ennek kapcsán több érdemleges javaslat született arra vonatkozólag, hogyan lehetne szervezettebbé, egységesebbé tenni a határon kívüli néprajzkutatást a magyar nemzetiség körében. Tudniillik ezidáig többé-kevésbé egyéni kezdeményezéseken és irányításon alapszik ez a munka, amelyet így nagy szóródás jellemez.

Mindenekelőtt a Néprajzi Társaságra vár az a feladat, hogy ezt a tevékenységet összefogja, s megpróbálja – ha itthonról ez nehezebbnek is tűnik, de egyéb híján személyes kapcsolatok formájában megvalósítható – koordinálni ezt a kétségkívül el nem hanyagolható munkát.

Úgy tűnik – s ez igényként elhangzott a hazai önkéntes gyűjtőktől is – nem ártana elgondolkodni azon, hogy a Néprajzi Társaság tudatosan irányítsa a társadalmi gyűjtők figyelmét egy-egy kiemelt kutatási témára. Úgymond, ha valahol, valamilyen témában fehér foltot lát, kérje az önkéntes gyűjtők besegítését. Ehhez akár felhasználhatja a regionális múzeumokat, amelyek hatáskörébe tartozik a határon kívüli adott tájegység.

A továbbiakban szó esett a határon kívüli néprajzgyűjtők továbbképzéséről is, melyet a Néprajzi Társaság többek közt az idehaza megjelenő szakirodalom, kérdőívek, gyűjtési útmutatók rendszeres megküldésével kíván biztosítani.

Annak ellenére, hogy a publikálási lehetőségek okozzák hazai viszonylatban is a legnagyobb gondot, nem ártana elgondolkodni egy olyan lehetőségen, hogy mondjuk évkönyvekbe összegyűjtve kiadnánk a határon kívüli néprajzgyűjtők dolgozatait. Akár tematikus formában évenként vagy kétévenként egyszer.

A jövőben rugalmasabbá kéne tenni a Magyar Néprajzi Társaság kapcsolatát a külhoni hasonló feladatkörű nemzeti intézményekkel. Hogy egy-egy magyar etnikumú

területen a munka ne csupán a tudományos kutatók egyéni, egy adott témában történő ösztöndíjas kutatására korlátozódjék, hanem – a lehetőségekhez mérten – a kutatások monografikus jelleggel valósuljanak meg (mint pl. a KLTE gömöri kutatásai vagy az ung-vidéki kutatások). A regionális múzeumok elláthatnák az összekötő szerepet. Ugyanakkor ehhez, egy egységes koncepciójú – ahol előrébb vannak, ott módosított – kutatási terv kidolgozása szükséges, melyet többek között megkapnának az adott területen élő, határon kívüli gyűjtők és szervezők is.

D. Varga László

Az önkéntes néprajzi- és nyelvjárási gyűjtők XIII. országos találkozója Veszprémben

A Magyar Néprajzi Társaság, a Magyar Nyelvtudományi Társaság, a Hazafias Népfront Országos Tanácsa és Veszprém Megyei Bizottsága, a TIT Országos Néprajzi Választmánya és Veszprém Megyei Néprajzi Szakosztálya, Veszprém Megye- és Veszprém Város Tanácsa, számos néprajzi és közművelődési intézmény közreműködésével, 1987. június 22–25. között Veszprémben a Bakony Művek Oktatási Központjában rendezte meg az önkéntes néprajzi- és nyelvjárási gyűjtők XIII. országos találkozóját. A magyarországi és a határainkon túli magyar önkéntes néprajzi- és nyelvjárási gyűjtők, a gyűjtőmozgalmat szervező hivatásos néprajzkutatók, nyelvjáráskutatók közül közel kétszázan vettek részt a találkozón. Örömdetesesen sokan lehettek itt a határainkon kívül, a szomszéd országokban: Csehszlovákiában, a Szovjetunióban, Jugoszláviában, Ausztriában élő magyar gyűjtők közül. Romániából ez alkalomból sem jöhetett egyetlen gyűjtőtársunk sem. Először teremtett lehetőséget Társaságunk Önkéntes Gyűjtő Szakosztálya arra, hogy a határainkon túlról érkezett magyar gyűjtők a rendezvényt megelőző napon egymással és a velük kapcsolatot tartó magyarországi szakemberekkel találkozhassanak. E találkozás alkalmával a szomszédos országokból érkezett gyűjtők beszámoltak gyűjtőmunkájuk eddigi eredményeiről, terveikről, problémáikról.

A találkozót 1987. június 22-én Navracsics Tibor megyei tanácselnök helyettes a vendéglátók nevében mondott köszöntő szavai után Tóth Béla, a Művelődési Minisztérium Közművelődési Főosztályának vezető helyettese nyitotta meg. Az ünnepélyes megnyitó után Balassa Iván, a Magyar Néprajzi Társaság elnöke adta át az utóbbi két év legjobb önkéntes néprajzi gyűjtőinek a Sebestyén Gyula Emlékérmet. 1987-ben Társaságunk Sebestyén Gyula Emlékéremmel tüntette ki: **Tamás Károlyné szentgáli és Siska József szirmabesenyői gyűjtőket.** A kitüntetések átadása után négy szakmai előadás következett. **Szabó László** *A társadalomnéprajzi kutatások és az önkéntes néprajzi gyűjtőmozgalom*, **J. Soltész Katalin** *A magyar személynevek kutatásának kérdései*, **Balassa Iván** *A határainkon kívüli néprajzi kutatások*, **Morvay Péter** *A földrajzi nevek szervezett gyűjtése Veszprém megyében a 19–20. század fordulóján* címmel tartott előadást. Ezt követően a történeti néprajzi munkakülésen **Benné dr. Schneider Mária** a zamárdi anyakönyvek névtani vizsgálatáról, **Angyal Béla** a gútaiak XVIII–XIX. századi állattartásáról, **Tóth Péter** a község határokkal kapcsolatos népi jogszokásokról, **Fábián László** mezővári tanár pedig az egykori Bereg megye területén végzett népballada gyűjtéséről számolt be.

Június 23-án délelőtt népnyelvi, délután néprajzi előadások hangzottak el. A népnyelvi előadások sorában Tóth Imre a rövidesen megjelenő Ipoly-menti palóc tájszótáráról, Jankus Gyula az Alsó-Garam-menti földrajzinév gyűjtéséről, dr. Varga Mária a hatvani gimnázium szakkörének ragadványnév gyűjtéséről beszélt. Lizanec Péter, az ungvári egyetem magyar tanszékének professzora a kárpátaljai magyar népnyelvi- és folklór kutatások eredményeit ismertette. Dr. Galambos Ferenc a burgenlandi Alsóőrben kialakulóban lévő Magyar Intézet terveiről, feladatairól, kutatási témáiról adott tájékoztatást. A néprajzi előadások a szokások és életformák változásával foglalkoztak. Faragó Jánosné a jászárokszállási temetési szokásokat, Jókai Mária a zoboralji népszokásokat, Kovács Károly a poroszlói népszokások változásait mutatta be. Sófalviné Tamás Márta Szentgál századunk első felében kialakult tanyavilágát majd annak az utóbbi évtizedekben bekövetkezett teljes pusztulását mutatta be előadásában.

A június 24-i munkaülést a „Gyermeknéprajz – diágyűjtők” témaköreinek szentelték. Itt hallhattuk Tóth Zoltánné óvónő *A kisgyermekkor hagyományai Szuhán* és Harmath Lajosné tanítónő *Felvidéki gyermekjátékok* című előadását. Mindketten nem csupán kitűnő adatgyűjtést végeztek, hanem gyűjtésük eredményeit a gyakorlati nevelőmunkában is felhasználják. Németh Judit a mosonmagyaróvári gimnázium végzős diákja Lébény jeles-napi szokásairól, dr. Timaffy László szakkörvezető irányításával készült mintaszerű dolgozatát mutatta be. Dr. Barsi Ernő a sályi általános iskolásokkal az utóbbi években végzett néprajzi gyűjtésekről számolt be. Ezen a munkaúléseken, de a gyűjtőtálalkozó számos hozzászólásában is, a résztvevő pedagógusok, szakkörvezetők részéről igen erősen felmerült a tanárok néprajzi továbbképző tanfolyamának igénye. E tanfolyamok megszervezésére a megyei pedagógiai intézetek lennének a legalkalmasabbak, a megyében dolgozó néprajzos szakemberek, előadók bevonásával. Öröndetes, hogy a veszprémi gyűjtőtálalkozón a szép számmal megjelent fiatal pedagógusok részéről merült fel a legerősebben a néprajzi továbbképzés megvalósításának igénye. Közülük dr. Rónai Ferencné, a soproni Széchenyi István Gimnázium tanára nem egyedül, hanem 25 fős szakkörével vett részt a gyűjtőtálalkozón.

A június 25-i záróülésein Mohay Tamás, a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárának gyűjtésszervező muzeológusa az utóbbi két év országos gyűjtőpályázatának tanulságairól és az időszerű gyűjtőfeladatokról beszélt. Székely András Bertalan ismertette, hogy az önkéntes néprajzi gyűjtőmozgalom hogyan kapcsolódhat a Magyarországi Kutató Csoport munkájához.

A három és fél napos eredményes tanácskozás végén dr. Szekeres Imre, Veszprém város tanácselnökhelyettese köszönte meg a résztvevők aktivitását. Társaságunk részéről Andrásfalvy Bertalan alelnök értékelte a gyűjtőtálalkozót, e nemzeti ügyet szolgáló, azonos célú és közös akaratú szakosztály tagjainak munkáját. Végül a gyűjtőtálalkozó valamennyi résztvevője nevében dísztáviratban köszöntöttük dr. Pozsgay Imrét, a Hazafias Népfront Országos Tanácsának főtítkárát, a magyar nép jövője érdekében végzett munkájához kívántunk neki jó lehetőséget, erőt, egészséget.

A gyűjtőtálalkozóhoz kapcsolódó rendezvények: a Bakonyi Múzeum 1985-ben megnyílt állandó kiállításának Lackovits Emőke szakszerű vezetése melletti megtekintése, a múzeumban rendezett fogadás, a nagyszerű kirándulás Tihany–Szentgyörgyhegy–Szigliget útvonalon még emlékezetesebbé teszi számunkra az eredményes tanácskozást. A veszprémiek által nagy odaadással szervezett, gazdag szakmai programot

nyújtó gyűjtőtálalkozóért elsősorban a Bakonyi Múzeum munkatársait illeti köszönet. Közülük is dr. Lackovits Emőke néprajzi osztályvezető, dr. Geiszt Jakabné népművelő és dr. Uzsoki András régész, megyei múzeumigazgatóhelyettes, valamint dr. Gáncs Lajos, a Veszprém Megyei Tanács mezőgazdasági osztályvezetőjének áldozatos szervezőmunkáját köszönjük.

A találkozó szabad fórumán több gyűjtőtársunk kifejezte azt a véleményét, hogy a veszprémi gyűjtőtálalkozó hozzájárult az önkéntes néprajzi- és nyelvjárási gyűjtőmozgalom fejlődéséhez, az elkövetkezendő években várható eredményeihez.

Lukács László

Képkutató konferencia 1988-ban

A Nemzetközi Etnológiai és Folklor Társaság (SIEF) egyik bizottsága, a Kommission für Volkskundliche Bildforschung III. nemzetközi konferenciájának megrendezésével a múlt évi göttingeni konferenciáján a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Múzeumi Igazgatóság Vizuális Kultúrakutató Osztályát bízta meg. A konferenciára 1988. április első hetében Miskolcon kerül sor.

E konferencia fő célja egy jellegzetes társadalmi nagycsoport – a parasztság – vizuális kultúrájának megismerése: különös tekintettel a *képre* vonatkozó hagyományos ismeretekre, a kép alkalmazásra és a kép használatra. A *kép* szót a legtágabb értelemben használjuk. A konferencia érdeklődése kiterjed arra a képre is, amelyet az integráló társadalmak alkot/tak/nak a paraszti képhasználatról, illetve arra, hogy milyen módon befolyásolták azt. A konferenciának egyszersmind célja az is, hogy a kép kutatással kapcsolatos alapfogalmakat értelmezze és használata terén egységre jusson, s a különféle kutatási módszereket konfrontálja.

Kunt Ernő

SZEMÉLYI HÍREK

Az MTA Néprajzi Kutató Csoport tudományos munkatársa 1987. január 1-től dr. **Barna Gábor**, a debreceni KLTE Néprajzi Tanszékének tudományos munkatársa; dr. **Flórián Mária**, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum muzeológusa; dr. **Sárkány Mihály**, a budapesti ELTE Folklore Tanszékének adjunktusa és dr. **I. Tóth Zoltán** szociológus.

*

A Néprajzi Múzeum Gyűjteményi Főosztályának vezetésére 1986. december 15-től dr. **Molnár Mária** tudományos főmunkatárs kapott kinevezést; főosztályvezető-helyettes **Szuhay Péter** lett. A Gyűjteményi Főosztály keretében megalakult komplex gyűjteményi csoportok vezetői: Némethné **Fülöp Katalin**, Földesné dr. **Györgyi Erzsébet**, **István Erzsébet**, **Medgyes Éva** és dr. **Szolnoky Lajos** kandidátus.

Az Adattár keretében működő Gyűjtésszervezési Csoport vezetője 1986. december 1-től **Mohay Tamás**.

*

A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke mellett működő akadémiai kutatóhely új tudományos munkatársa 1987. január 1-től **Zsupos Zoltán**, a berettyóújfalui múzeum muzeológusa.

*

A békési Jantyk Mátyás Múzeum igazgatójává 1987. március 1-től **Szűcs Irén** etnográfus muzeológust neveztek ki.

*

A veszprémi Bakonyi Múzeum új néprajzos muzeológusa 1987. február 1-től dr. **Ács Anna**, aki korábban a mosonmagyaróvári múzeumban dolgozott.

Kandidátusi értekezések megvédése

1986. november 25-én került sor **Juhász Antal** *Szeged környékének településnéprajza és népi építésze* című kandidátusi értekezésének megvédésére. Az értekezés opponensei **Bakó Ferenc** és **Barabás Jenő** kandidátusok voltak. **Gunda Béla** professzor elnökletével kijelölt bíráló bizottság magas pontszámmal elfogadta az értekezés megvédését, és **Juhász Antalt** a történelemtudományok (néprajz) kandidátusává nyilvánította.

A Tudományos Minősítő Bizottság 1987. május 11-re tűzte ki Novák László *Mezővárosi fejlődés az Alföldön. A „Három város”* című kandidátusi értekezésének nyilvános vitáját. Az értekezést Dankó Imre és Orosz István kandidátusok opponálták. A bíráló bizottság – Balassa Iván elnökletével – a disszertációt közel maximális pontszámmal elfogadta, és Novák Lászlót a történelemtudományok (néprajz) kandidátusává nyilvánította.

*

1987. június 2-án tartotta meg a Tudományos Minősítő Bizottság Tüskés Gábor *Búcsújárás a barokk kori Magyarországon a mirákulumirodalom tükrében* című kandidátusi értekezésének vitáját. A disszertáció opponensei Pócs Éva kandidátus és Barna Gábor voltak. A bíráló bizottság, melynek elnöki tisztét Ujváry Zoltán egyetemi tanár töltötte be, a jelölt munkáját magas pontszámmal elfogadta, és Tüskés Gábort az irodalomtudományok kandidátusává minősítette.

MÚZEUMI HÍREK

Magyar népi bútorkiállítás Cloppenburgban

Cloppenburgban van Németország legrégebben (1933-ban) alapított szabadtéri néprajzi múzeuma. A Német Szövetségi Köztársaságban ez a múzeum rendelkezik a német (és az európai) népi kultúra múzeumi kutatásának és bemutatásának leginkább hasznosítható tapasztalataival. A szabadtéri múzeumot évente több mint félmillió néző látogatja meg. A múzeum igazgatója, dr. Helmuth Ottenjann évek óta kiterjedt kutatásokat folytat az északnémet parasztság lakáskultúrájának története tárgyában. A bűrtörténet számos publikációval gyarapodott a cloppenburgi múzeum munkatársainak szorgalmából.

A Néprajzi Múzeum évek óta megkülönböztetetten élénk kollegiális kapcsolatokat ápol Cloppenburg múzeumával. A budapesti múzeum főigazgatójának az elmúlt év őszén Cloppenburgban és Hannoverben tett másirányú látogatása során született az ötlet, amelynek eredményeként a magyar múzeum több mint ötszáz tárgyat mutat be 1987. május 15-étől a szabadtéri múzeum időszakos kiállítások bemutatására szánt épületében, a Münchhauseni csürben. A magyar népi bútorok kollekciója nem először kerül közszemlére. Egy kisebb válogatást megtekintett már Drezda múzeumlátogató közönsége (Volkskunstmuseum) 1986-ban és ugyanezt a kiállítást a múzeum bemutatta a „Haus der Ungarischen Kultur” helyiségében, Berlinben is. Egy másik kisebb válogatás Szófiában volt 1987 tavaszán látható az ottani magyar intézetben. Ezeknek a kiállításoknak a kibővített együttese utazott az északnémet városokba.

H. T. Cassens, az alsószász tartományi kormány kulturális minisztere nyitotta meg a kiállítást és azt hangsúlyozta, hogy csaknem-fél év telt el az ötlettől a kiállítás megnyitásáig, ami olympiai rekordnak számít a múzeumi rendezvények nemzetközi cseréjében.

Az élénk sajtóvisszhangú kiállítás anyaga a bútorkultúra három korszakára irányítja a látogatók figyelmét. Először az ácsolt bútorokra (ládák, székek, ágyak, asztalok), amelyeket barkácsoló emberek fabrikáltak vagy a paraszti háziipar keretei között állítottak elő olyan technológiával, ami a kelták óta nem sokat változott Európa-szerte. (Természetesen maguknak a bútoroknak a formáin és díszítésein későbbi korszakok, mindenek előtt a kései középkor divathullámai hagytak nyomot és így közvetlen hagyományokat főleg az akkori várak és kastélyok lakáskultúrájában lehet levezetni.) Másodsor az asztalosbútorokra, melyeket főleg a XVII–XIX. században igényelt a falvak lakossága. Ezek puhafából (deszkából) készültek többnyire, s felületüket növényi mintákkal festették. A piaci mechanizmusok törvényei szerint az asztalosbútornak számos lokális stíluskörzete alakult ki a Kárpát-medencében. Ez a kifejezetten paraszti ízlésvilágot bizonyító kulturális folyamat egészen sajátosan különbözik az északnémet paraszti világban lezajló események természetétől. (Ott nagy volt a hasonlóság a városokban szokásos lakásnormákkal, és maga a folyamat is jóval korábban, legalább négyöt emberöltővel a magyar előtt kezdődött el.) Harmadszor a kiállítás bepillantást enged tenni a mai folklorizmus világába is, bemutatva olyan népies ihletésű bútordarabot is,

amelynek készítői a modern lakáskultúra kiegészítőjeként és némi nosztalgiától fűtve alkották meg bútoraikat.

A kiállítás anyagát **Horváth Terézia** és **Sáfrány Zsuzsa** válogatta **Hoffmann Tamás** elgondolásai szerint. Az utóbbi **Sebestyén Krisztinával** rendezte a kiállítást és katalógust is írt hozzá.

A tervek szerint az egész kollektiót a Német Szövetségi Köztársaság majd Ausztria más múzeumában is bemutatják még.

Hoffmann Tamás

Néprajzi kiállítás a szalónaki várban

A szalónaki várban, a Batthyányak ősi fészkeben, amely a középkor óta szinte teljes épségében ránkmaradt, 1987. június 13-án a pannóniai együttműködés egyik jelentős eseményének lehettünk résztvevői. Ezen a napon nyitotta meg Hans **Sipötz**, a Burgenlandi Tartományi Kormány kultúrtaácsosa a kismartoni Burgenlandi Tartományi Múzeum és a soproni Liszt Ferenc Múzeum „Annak idején. Népi kultúra Nyugat-Pannóniában 1900 körül” című kiállítását. A kiállítást Burgenland és Győr-Sopron megye 1975-ben aláírt kulturális és tudományos együttműködési megállapodásának keretében a két múzeum munkatársai: **Wolfgang Gürtler**, **Domonkos Ottó** és **Kücsán József** rendezték. A bemutatott tárgyak zöme a soproni és a kismartoni múzeum néprajzi gyűjteményéből, néhány tárgy a győri, a csomai, a kapuvári és a mosonmagyaróvári múzeumból került a kiállításra. Elsősorban a népi építészet, lakáskultúra és a népviselet bemutatásával idézték fel a nyugat-pannóniai térség, az egykori Moson, Sopron, Győr és Vas vármegyék magyar, német, horvát és szlovén anyanyelvű lakosságának életmódját, népi kultúráját.

A kiállításához magyar és német nyelvű katalógus is készült, amely a három rendező közös munkája. A figyelemre méltó kiállítást a szalónaki bemutatkozás után 1987. október 16. – 1988. február 12. között Győrben is láthatjuk.

Lukács László

KUTATÓINK ÉLETÉBŐL

Évfordulók

A Magyar Néprajzi Társaság nevében szeretettel köszöntjük 80. születésnapja alkalmából dr. Sándor István kandidátust, Társaságunk tiszteleti tagját, a magyar néprajzi bibliográfia megteremtőjét és fáradhatatlan munkását, valamint Hagymásy Sándort, a helytörténetírás és agráretnográfia jeles művelőjét.

*

Hetvenötödik születésnapján jókívánságainkat tolmácsoljuk dr. Balogh István-nak, a történelemtudományok (néprajz) doktorának, dr. Bereczky Imrénék Dévaványán, Csíszár Árpádnak Vásárosnaményban, dr. Faggyas Istvánnak Miskolcon, Némethy Endrének és dr. Végh Józsefnek.

70. születésnapját ünnepli ebben az évben dr. Bakó Ferenc kandidátus, a Palóc-föld neves néprajztudósa; dr. Balassa Iván a történelemtudományok (néprajz) doktora, Társaságunk elnöke; dr. Kresz Mária kandidátus, a kerámiakutatás nemzetközi szaktekintélye; dr. Györffy György a történelemtudományok doktora, a magyar középkorkutatás kiemelkedő személyisége.

Nagy Jenő hetvenéves

Az emberi élet évtizedes fordulópontjai jó alkalmat szolgáltatnak arra, hogy kellő történelmi távlatba állítva visszatekintsünk egy-egy alkotó egyéniség életpályájára és tárgyilagosan értékeljük a munkában eltöltött évek, évtizedek eredményeit. Most, mikor a néprajzkutatók közül Nagy Jenő is átlépte a hetvenedik év küszöbét, önként kínálkozik számunka a lehetőség, hogy legalább néhány sorban az erdélyi néprajznak ezt az odaadó munkását a megemlékezés fénykörébe vonjuk.

Nagy Jenő 1916. július 17-én Kolozsvárt született. Szülővárosa Református Kollégiumában kezdte meg és a pápai Református Kollégiumban fejezte be középiskolai tanulmányait. Az egyetemi években magyar–német szakos tanárjelöltként a debreceni egyetem hallgatója volt. Itt tanára, Csúry Bálint hatására az egyetemi évek kezdetétől a nyelvjáráskutatás és a néprajzi vizsgálódás irányában kötődött le érdeklődése. Bölcsészdoktori szigorlatra elfogadott dolgozata (*A népi kendermunka műszókincse Magyarvalkón*. Debrecen, 1938.) egész tudományos munkásságára jellemző vonásként a néprajzi és nyelvjárási jelenségeket következetesen egybeötvöző kutató indulását jelzi. A nyelvjáráskutatás és főként a nyelvföldrajz módszereinek tanulmányozása céljából Lipcsében és Marburgban töltött ösztöndíjas év és háborús szolgálata után, 1943-tól

Kolozsvárt az Erdélyi Tudományos Intézet tanára, azután a kolozsvári Bolyai Tudományegyetemen a német nyelv lektora, majd a néprajz előadójának (docense) lett. A két tanszék megszüntetése után középiskolai tanárként, akadémiai tudományos kutatóként, majd – alaptalan vád következtében – középiskolai titkárként működött. A nehezen leküzdhető értetlenség miatt csak a nyugdíjaztatása előtti utolsó éveket tölthette végre ismét a Babes-Bolyai Tudományegyetem Tanításmódszertani Intézetének keretében. Nyugdíjazása óta – amellett, hogy odaadón részt vesz az Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár szerkesztésében – egy életen át gyűjtött néprajzi anyagának fel dolgozását és nyomdára való előkészítését végzi.

A hányatott életmenet mellett is tudományos tevékenysége – többirányú voltával és jelentős eredményeivel – céltudatos kutatónak bizonyítja Nagy Jenőt. Válogatott dolgozatainak, cikkeinek 1984-ben megjelentetett *Néprajzi és nyelvjárási tanulmányok* című kötete négy főirányban munkálkodó kutatót állít elénk, olyat aki ugyan otthonosan mozog az erdélyi magyar és szász nyelvjáráskutatás területe mellett a magyar–román–szász nyelvi kölcsönhatás, sőt a magyar szófejtés kérdéskörében is, de legállandóbban, legkitartóbban az erdélyi magyar népművészet és főként a viselet jelenkori és történeti kérdései érdeklik. Gyűjteményes kötete azonban éppen ez utóbbi érdeklődési területére nézve korántsem ad teljes képet Nagy Jenő viseletleíró és viselettörténeti tevékenységének arányairól. A Faragó József, Kós Károly, Szentimrei Judit és Vámszer Géza társaságában végzett helyszíni kutatásainak eredményeiről akkor alkothatunk valós képet, ha kezünkbe vesszük a következő köteteket: *Kászoni székely népművészet* (1972), *Szilágysági magyar népművészet* (1974), *Kisküküllő vidéki magyar népművészet* (1978), *Kalotaszegi magyar népviselet* (1977) és *Moldvai csángó népművészet* (1981). E kötetek terjedelmes viseletfejezeteiben felhalmozódó hatalmas ismeretanyag mellett értékelő szemlének körébe kell vonnunk még Nagy Jenőnek e köteteknél jóval előbb magyar és román nyelveken is közzétett következő két viseletmonográfiáját: *A kalotaszegi magyar népi öltözet* (1958) és *A torockói magyar népi öltözet* (1958). Ha tekintetbe vesszük az itt felsorolt két kötet részletes viseletleírásait, a gazdag kép- és vázlatanyagát, tárgyilagos értékeléssel megállapíthatjuk, hogy Nagy Jenőnél senki sem tett többet az erdélyi és moldvai magyar viselet vizsgálata vonatkozásában.

Szerencsére a megemlékezés fénykörébe vont kutató élete e nevezetes fordulópontjáról nem a befejezettség, a véglegesség tudatával tekint vissza az eddig megtett útra. Tervei között ott szerepel a nagy vállalkozás: az erdélyi magyar viseletek összefoglaló képének megrajzolása is. Az ünnevelt személyét és egész munkásságát jellemző céltudatos odaadás biztosíték arra, hogy a nagy terv az elkövetkező években valóra válhat.

Szabó T. Attila

Gunda Béla Díjas 1987-ben

Gunda Béla egyetemi tanár, a debreceni Néprajzi Intézet alapítója 1983-ban díjat hozott létre tudományos fokozattal még nem rendelkező fiatal tanítványai számára. A díj mindenkori odaítélésére egy öttagú bizottságot (kuratórium) jelölt ki tanítványai

közül. 1985-ben a Művelődési Minisztérium hivatalosan is a magyarországi díjak közé emelte a *Gunda Béla Díjat*.

A Gunda Béla Díj kuratóriuma kidolgozta az alapítvány tervezetét, odaítélésének szempontjait, az alapító professzor ismert igényeinek figyelembe vételével. Az évente egyszer kiadható díj olyan tudományos fokozattal még nem rendelkező 35 év alatti etnográfusnak ítélhető oda, akinek tudományos tevékenysége eredeti anyagfeltáráson, gyűjtésen alapul, amit kiforrott elvi és módszertani eszközökkel publikál; munkássága magában hordja a nemzetközi szintű tudományos munkák megírásának lehetőségét; és az megfelelő múzeumi, oktatói vagy tudományszervezői tevékenységgel párosul.

A Gunda Béla Díj eddigi birtokosai:

- 1983: Lackovits Emőke, Veszprém;
- 1984: Viga Gyula, Miskolc;
- 1985: Petercsák Tivadar, Eger;
- 1986: Őrsi Julianna, Szolnok.

A fentieket figyelembe véve 1987-ben a díjat a kuratórium egyhangúlag dr. Sztrinkó Istvánnak, a Bács-Kiskun Megyei Múzeumi Szervezet igazgatóhelyettesének ítélte oda.

SZTRINKÓ ISTVÁN

1977-ben végzett a debreceni egyetem néprajz–történelem szakán. 1976 óta dolgozik a Katona József Múzeumban muzeológusként, 1979 óta megyei múzeumigazgatóhelyettes. 1984-ben szerzett egyetemi doktori címet *A Duna-Tisza közí népi építészet történeti-néprajzi problémái* című disszertációjával. Fő kutatási területe a népi építészet, amelyet elsősorban az Alföldön tanulmányoz, amit Észak-Magyarországról és a Dél-Dunántúlról is közvetlen gyűjtésekkel egészít ki. Munkássága nem mennyiséggel, hanem súlyával, biztos értékítéletével, klasszikus és tömör stílusával van jelen hazai irodalmunkban. A primitív faltechnikák, a réti mészkö felhasználása az építkezésben, a tűzhelyek problematikájának felülvizsgálata, s a kutatott téma új szempontokkal és adalékokkal való gazdagítása jelzi kutatói tevékenységét. Az építkezést a komplex módon régészeti, történeti vetületében, tájhoz és életformához kötöttségében vizsgálja. Legutóbb megjelent *Népi építészet a Duna-Tisza közén* című könyve biztos és világos tipológiájával, komplex szemléletével építkezési irodalmunk egyik kiemelkedő munkája.

A tudományos kutatómunka mellett jelentős múzeumszervezői tevékenységet fejt ki, kiállítások egész sorát készíti, s ehhez mindig új, forrásértékű anyagot is gyűjt. Kiállításain a népművészet, a gazdálkodás, a mezőváros funkcióinak problematikája ugyanilyen komplexitással jelenik meg. A múzeumi szervezetnek nemcsak adminisztratív irányítója, hanem széleskörű tudományszervezője is. A szabadszállási, kiskunmajsai, szalkszentmártoni gyűjtései országos figyelmet keltettek, s a szomszédos megyék számos szakemberét mozgósították.

Figyelemre méltó és jelentős szerkesztői tevékenysége is, az elődök munkásságának értő gondozása. Bellosics Bálint, Szabó Kálmán hagyatékának, munkásságának újrakiadója, értékelője.

A kuratórium reméli, hogy a Gunda-díj újabb lendületet ad Sztrinkó István munkásságának, s hozzásegíti, hogy mielőbb tudományos fokozatot szerezzen.

KUTATÓMUNKA

Komárom megye néprajza (Gyűjtés, feldolgozás)

Komárom megye a magyar néprajz tudományban a kevésbé ismert és publikált területek közé tartozik. Ennek elsősorban az az oka, hogy a dunántúli nagy néprajzi tájak peremén (Bakony-hegység, Szigetköz, Csallóköz) helyezkedik el, s népességének egy része német és szlovák nemzetiségű. Ezen adottságok ellenére Esztergom, Kisbér, Komárom és Tata térségében harmincnégy olyan település található, ahol a magyar néprajz gyűjtése indokolt.

A megyei adatgyűjtés tervezetét a TIT Komárom megyei Néprajzi Szakosztálya dolgozta ki, s hat témát részletesen tárgyaló kérdőívet Kósa László és Udvardi Károlyné javaslatának felhasználásával Körmendi Géza állította össze. A három évre (1986–1988) tervezett kérdőíves gyűjtés a Komárom megyei Tanács V.B. Művelődésügyi Osztályának támogatásával valósul meg.

A gyűjtőmunka 1986-ban huszonkilenc községben negyvennégy önkéntes néprajzi gyűjtő bevonásával kezdődött. A teljes Komárom megyei néprajzi anyag feldolgozása érdekében felhasználjuk a Szlovákiában 1984-től tizenhárom községben, elsősorban az Alsó-Garam mentén (Bény, Bogyá, Csicsó, Csúz, Dunamocs, Gúta, Izsa, Kéménd, Kicsind, Kőbölkút, Kőhídigyarmat, Kürt, Martos) Fehérvári Magdolna (Dunamenti Múzeum, Komárno) és Liszka József (Okresné Múzeum, Nové Zámky) néprajzosok vezetésével végzett kutatásokat.

Munkánk szempontjából hasznosnak bizonyult a VEAB Néprajzi Munkabizottságának 1987. március 18-i ülése, ahol a jelenlévők gyűjtésünk ismertetése után felhívták figyelmünket a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumnál található Tóth János, valamint a győri Xantus János Múzeumban őrzött Szőke Béla Komárom megyére vonatkozó néprajzi hagyatékára. Természetesen nem feledkeztünk meg Filep Antalnak megyénk bakonyi községeiben gyűjtött néprajzi anyagáról sem.

A gyűjtés megindulása után, 1987 tavaszától megkezdődött a kitöltött kérdőívek helyszíni ellenőrzése. Ezt a munkát a községekben Tisovszki Zsuzsanna és Udvardi Károlyné az esztergomi Balassi Bálint Múzeum néprajzosai, valamint Körmendi Géza néprajzkutató végzi. A néprajztudomány számára jól hasznosítható anyag feltárása érdekében rajz szakos tanárok mérik fel a házakat, határbeli építményeket, utcákat. Az eszközökről, az épületekről, a viseletről stb. fotósok készítik el a felvételeket, s a folk-lór anyagot néprajz szakos muzeológusok rögzítik hangszalagra.

Komárom megye összegyűjtött néprajzi anyagának tervezett megjelentetése érdekében 1988-tól bevonjuk a helyszíni ellenőrzésbe azokat a néprajzkutatókat, akik megírják a kiadvány témák szerinti fejezeteit.

A sikeres gyűjtés befejeztével az 1990-es évek elején a már meglévő, és a majdan összegyűjtött néprajzi tárgyakból, fényképekből, rajzokból reméljük megvalósul a megyei magyar néprajzi múzeum.

Körmendi Géza

Gyűjtőúton a Kárpátalján

Hosszú idő óta először került sor nyelvjárásgyűjtésre a Kárpátalján, a Szovjetunióban. Az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport gyűjtőútja 1987. április 10–16. között a Kárpátaljára vezetett. Vendéglátóik az Ungvári Állami Egyetem Magyar Tanszékének oktatói és hallgatói voltak. A vendéglátást a szó szoros értelmében kell érteni, hiszen ilyen szeretettel, odaadással és kíváncsisággal magyar kutatót ritkán fogadnak manapság. A tanárok és diákok sokszor saját pénzükön látták vendégül a magyar egyetemistákat.

A vendégeket az új, 1980-ban épült ungvári egyetem melletti kollégiumban szállásolták el. Két egész napos gyűjtésre került sor Dercenben (Driszina) és Nagyberegen (Beregi). Bár a magyar köznyelvi hatást erősnek kell feltételezni (a magyar rádiót hallgatják, televíziót nézik), Dercenben különlegesen archaikus és érdekes nyelvjárást sikerült megfigyelni, lejegyezni. A nyelvjárás különlegessége, hogy az e tájon megszokott záródó diftongusok (*kéiz, voult*) mellett nyitódó diftongusokat (*sziép, taniet*) is tartalmaz. Balogh Lajos, az ELTE nyelvésze a helyszínen úgy vélekedett, hogy az illabiális *a* hangot leszámítva a derceni nyelvjárás sok jegyben hasonlít a palóc nyelvjárásra. Ennek oka egyelőre ismeretlen. A kárpátalji nyelvjárás egyebekben is sok érdekességet mutat. A már régebről dokumentált viski nyelvjárás a mezőségre hasonlít, Rákos faluban az illabiális *a*-zást figyelték meg. A nagyberegi nyelvjárás a kutatók szerint már inkább hasonlít a keleti nyelvjárástípushoz.

A magyar nyelvjárás-kutató egyetemistákat és tanáraikat nagy szeretettel fogadták a magyar falvakban. A derceni iskolában a gyerekek és a szülők lakodalmi ebédet készítettek, műsort adtak. A derceni főutcán a kispadokon üldögélő emberek megszólították, s alig akarták útjukra engedni a magyar egyetemistákat. A falvak rendezett képet mutatnak, a derceni kazettás famennyezetű templomot nemrégiben újjították föl. Mint a felirat is hirdeti: „Alapjalett 1823 – Befejeztetett 1834 – Szenteltetett 1835 – Újból meszeltetett 1886 – Pucoltatott 1935 – Újból pucoltatott 1981 – Újból szenteltetett 1982”. Nagyberegen a falu központjában található a művelődési ház. Ennek két helyiségében a helytörténeti kiállítás kapott helyet (de van itt könyvtár, klubszoba, továbbképzési kabinet is). A nagyberegi középiskola 9. és 10. osztályában a lányok a hagyományos beregi szövést tanulják, a fiúk ládákat készítenek a munkára nevelés szellemében. Az eladott termékek árát megkapják, s az osztályközösségek felhasználhatják.

Szinte minden portának kiterjedt gazdasági udvara van: tehenet, disznót, aprójószágot tartanak. A legtöbb háznál személygépkocsi (Lada, Moszkvics, Volga), néhány helyen kistraktor van. Nagyberegen néhány családnál kb. 5–6 éve kísérletképpen megpróbálkoztak a „fóliázással”. Magyar szakkönyvekből tanulják a módszert. Magyar újság minden házba jár (Népszava, Képes Újság, Szabad Föld, Kertészet és Szőlészet). Magyarországról bőven kapnak információt ezekből az újságokból, valamint a rádió és televízió műsoraiból. A helyi híreket a Kárpáti Igaz Szó szolgáltatja, s ennek a lapnak a különböző mellékletei biztosítanak fórumot a helyi kulturális életnek (a Kiskárpáti Igaz Szó a gyermekeké, a Lendület az új művészi törekvéseké). Évente megjelenik a Kárpáti Kalendárium, amely irodalmi, művészeti, politikai cikkek mellett rengeteg művelődéstörténeti anyagot is közöl. Ez egyben a néprajzi publikálás egyik lehetősége.

Az Ungvári Állami Egyetemen a szovjet gyakorlatnak megfelelően egyszakos képzés folyik. Ezért a magyar szakosok is egy szakon végzik tanulmányaikat. Az öt év folyamán féléves népköltészeti-néprajzi képzésben is részesülnek, gyűjtési gyakorlaton vesznek részt a hallgatók. A Magyar Tanszéknek adattára van a hallgatók gyűjtéséből. A nyelvészeti publikációk sorában most áll megjelenés előtt a kárpátaljai magyar nyelvjárás atlasza (a térképeket már megrajzolták). A néprajzi gyűjtést néhány oktató magánszorgalomból is végzi; minden magyar település minden iskolájában vannak a helytörténet iránt érdeklődő pedagógusok, de a szakavatott néprajzkutató hiányzik. A Kárpáti Igaz Szó sokszor közöl beküldött meséket, mondákat, balladákat, de ezek tudományos értéke megkérdőjelezhető.

Az ELTE oktatói és hallgatói a szakmai programon kívül baráti találkozókon, kirándulásokon vettek részt. Április 14-én egész napos kirándulást tettek a Vereckei-hágóhoz. A hágó ma is határterület: a lvovi és a kárpátontúli terület közigazgatási határa. A 839 m magas hágón csak a régi országút vezet át, a jobb minőségű főút északról elkerüli. A hágó környéke kirándulóközpont faházakkal, túristajelzésekkel.

Ugyancsak megtekintették az ungvári várat (amelynek eléggé jellegtelen a múzeuma) és a mellette található nagyhírű szabadtéri néprajzi gyűjteményt, amely a Kárpátontúli terület népi építészetét mutatja be hiteles módon. A szabadtéri néprajzi gyűjteményben 1 rubelért többnyelvű – közte magyar nyelvű – fényképes kötet vásárolható.

A gyűjtőút résztvevői remélik, hogy az ELTE és az Ungvári Állami Egyetem közötti kapcsolatok a jövőben tovább szélesednek, s a gyűjtött kb. 40 kazettányi hanganyagból dolgozatok, tanulmányok születnek majd.

Balázs Géza

Néprajzi gyűjtés a burgenlandi Felső-Őrségben

A Burgenlandi Tartományi Kormány Hivatalának meghívására, a burgenlandi magyarok néprajzi kutatását irányító szombathelyi Savaria Múzeum támogatásával 1987. június 8–13. között néprajzi adatgyűjtést végeztem a dél-burgenlandi Felső-Őrség három magyar lakosságú településén. Felsőőrben, Alsóőrben és Óriszigeten elsősorban a farsangi népszokások (tojásgyűjtés, fahúzás, farsangtemetés) és a népi építészet témakörében gyűjtöttem. A gyűjtés során Alsóőrben megismerkedtem György Jánossal, aki az 1924-ben rendezett fahúzás egyik szervezője volt. Szabó Ernőtől, az 1964. évi farsangi fahúzás fő szervezőjétől megszereztem a szokás lebonyolításának napjainkig megőrzött forgatókönyvét, rítusszövegeit.

Egyhetes felső-őrségi gyűjtőútam során a magyar nyelv és kultúra, a magyarságtudat mai állapotával kapcsolatban is számtalan megfigyelést rögzíthettem. A Burgenlandi Magyar Kultúregyesület színvonalas munkájának és a Magyarországgal az utóbbi évtizedben egyre elevebbé váló kapcsolatok eredményeként az idős- és a középgeneráció magyarságtudata erősödött. A fiatalság magyarságtudatának kialakításához nagy szükség volna a részben magyar nyelvű iskolai oktatás megvalósítására. A burgenlandi magyarság aktivitásának felerősödését jelzi, hogy Alsóőrben kialakulóban van egy kis Magyar Intézet, nagyszerű könyvtárral, vendégszobákkal, aminek első magyarországi néprajzkutató vendége voltam. A Burgenlandi Magyar Kultúregyesület ma már saját

nyomdával rendelkezik, s nem csak az Őrség című folyóiratot, hanem *Őrségi füzetek* címmel egy sorozatot is megjelentet. E sorozatban Szeberényi Lajos: *Az őrvidéki magyarok* című összefoglalása tarthat számot leginkább a néprajzkutatók érdeklődésére (Őrségi füzetek 3. Felsőőr, 1986).

A meghívásért dr. August Ernst udvari tanácsosnak, a Burgenlandi Tartományi Levéltár igazgatójának, gyűjtőutam támogatásáért dr. Gráfik Imre megyei múzeum-igazgatónak, a baráti fogadtatásért dr. Galambos Ferenc alsóőri plébánosnak valamint felső-őrségi adatközlőimnek tartozom köszönettel.

Lukács László

Görög kisebbségek Magyarországon

A kelet-európai görög emigráció akkulturációs kérdései

Négy éves koromban, 1948-ban kerültem Magyarországra. Származásom, sajátos társadalmi helyzetem szinte predesztinálta azt, hogy e kisebbség helyzetével, sorsával foglalkozzam, azzal a népességgel, amelynek ebben az évszázadban másokhoz hasonlóan sajnos nem egyszer volt része kataklizma-szerű eseményekben. Ezek hosszú évtizedekre meghatározták sorsát, de úgy, hogy sohasem szerezhette meg az élethez elengedhetetlenül szükséges társadalmi és pszichológiai stabilitást. Ezért magától értetődő volt számomra, hogy amikor 1981-ben szociológiai szakdolgozati témát kellett választanom, a magyarországi görögök helyzetének elemzése mellett döntöttem.

Abból a tényből indultam ki, hogy a görög szórványcsoport a többi magyarországi nemzetiség helyzetéhez viszonyítva sajátos: társadalmi státuszuk szerint nem tartoztak a magyarországi nemzeti kisebbségek sorába, helyzetük ideiglenes volt (tanulmányomban részletesen foglalkozom majd az *ideiglenesség* történelmileg és szociológiailag változó tartalmával, annak alak- és tartalomváltozásaival az emigráció kezdetétől a repatriálásig), s így maga az asszimilálódás folyamata is ellentmondásos.

A magyarországi görög kisebbség száma 1974-ben 4200 volt. (1974 fontos dátum: a katonai diktatúra bukásával ugyanis megindul a lassú repatriálás, ez a folyamat máig tart.) A magyarországi görög családok helyzetének feldolgozásában az interjúk mellett a megfigyelésnek szántam nagy szerepet. Megfigyeléseimmel egyidőben – 1981 szeptemberétől 1982 nyaráig készítettem 30-nál több interjút, s csoportos beszélgetéseket folytattam Budapesten, Beloianisz faluban, Athénban és Thesszalonikiben.

Vizsgálódásaim folytatását, témám elmélyítését szolgálta a Művelődési Minisztérium által biztosított öthónapos görögországi tanulmányutam, amelynek során lehetőségem nyílt, hogy kutatásaimat kiterjesszem a Kelet-Európából Görögországba viszsza települt görögség társadalmi beilleszkedési problémáira. Meghatároztam a kutatási problémát, a vizsgálat célját, módszereit, felállítottam hipotéziseimet, s operacionálizáltam a kulcskategóriákat. Ekkor már rendelkezésemre állt néhány adat: 1985 tavaszáig 33 500-an települtek le hazájukban, ez 11 800 családnak felel meg, 13 750 férfi, s közel 12 ezer a nők száma, 3500 a nyugdíjas, a 35 éven aluli fiatalok száma (13 480) az összes repatriált 40%-t teszi ki. Többségük Athénban (11 ezer) telepedett le, Makedóniában és Thrakiában 15 ezren, 550-en Thesszáliát, 800-an Közép-Görögországot (Lamia központtal) választották, s mindössze 200-an Peloponniszot.

Görögországban kb. 45 családot kerestem fel, átlagosan két órás interjúkat rögzítettem, a legtöbb esetben a házastársak mindegyike beszélt beilleszkedési nehézségeiről. Fontos forráshoz jutottam azzal, hogy összegyűjtöttem – s nagyrészt fel is dolgoztam már – az *Elefterotipia* című független lap 1986. januárjától májusáig folytatásokban közölt anyagát: a lap ugyanis részletekben közölte a polgárháború dokumentumait, melyeket néhány évvel ezelőtt egy görög újságíró vasládákba zárva talált meg Gremmosz és Vitzí hegyekben. Úgy gondolom, annak ellenére, hogy a görögországi kiutazásaimat számos körülmény gátolta, bőséges anyagot sikerült összegyűjtenem ahhoz, hogy megfelelő tanulmányok készüljenek belőle. Most is több olyan adatom van, amelyek korábbi hipotéziseimet látszanak alátámasztani. Az egyik: ha az egyes kelet-európai országokban élt emigráns népesség összlétszámához (ez 1974-ben kb. 54.000 főt jelentett) viszonyítjuk a repatriáltak számát (1983-ban 24 ezer ember), megállapíthatjuk, hogy a legnagyobb arányban – 69,8%, azaz 11 300 fő – a Szovjetunióból települtek át, a legkisebb arányban 17,4%, vagyis 780 fő Magyarországról. A magyarországi repatriált családok adataiból az is kiolvasható, hogy a harmadik nemzedékből (ők Magyarországon születtek) került ki a hazatérők többsége (46,8%), aránylag sokan (34%) döntöttek így az első nemzedékbeliek közül, ugyanakkor a második nemzedék, az 1935–49 közötti, görögországi születésűek aránya nem éri el a 20%-ot sem.

Bár az interjúk végleges feldolgozását és elemzését még nem fejeztem be, de már a kutatás során is kitapintható volt az a feltételezés, hogy a szóbanforgó réteg hazájában sem szerzi meg a végleges letelepedés tudatát, mint ahogyan azt a három évtizedes emigrációban sem sikerült. A „... jelek dekódolásában az ember magára marad” – mondja Bodor Pál, s valóban társadalmi beilleszkedésük mértéke, minősége egyéni érvényesülésük függvénye, annak, hogy mennyire tudnak „kulturális árvaságukon” túrrá lenni, az új értékeket elfogadni. Bizonyosan állíthatjuk, hogy még a viszonylag kedvezőbb körülmények közé került csoportot sem tekinthetjük társadalmilag beilleszkedettnek, ők is rendelkeznek ugyanis azzal a csoporttudattal – a repatriáltak csoporttudatának is nevezhetjük – amely jellemző erre az egész rétegre. Mi a legfőbb jellemzője ennek a csoporttudatnak? Ez a réteg a repatriálás után sem rendelkezik a társadalmi stabilitás tudatával (tovább él az ideiglenesség érzése); emberi kapcsolatainak minőségét nem képes az új körülményeknek megfelelően átértékelni, s paradox módon a régi emigrációbeli formákat igyekszik követni; jellemző attitűdje e csoportnak az emigrációs korszakról való végtelen vélekedése: öngazolásképpen vagy nagyon pozitívan értékeli az emigrációs éveket, nem engedik, hogy a „kívülállók” bírálják; vagy csak a rosszat látják benne, azt, hogy itt Görögországban minden jobb, mint amott, hiszen a dolgot visszacsinálni már nemigen lehet.

Remélem, hogy az anyag teljes feldolgozása más lényeges kérdésekre is, mint például a beilleszkedés és az identitásvarok összefüggéseire is választ ad, s jelezheti azt is, hogy ezek a kettős identitás tudatú emberek fontos szerepet tölthetnek – s remélhetőleg töltenek – be a különböző népek és kultúrák közelítésében, egymás megismerésében.

Szidiropulosz Archimedesz

KISEBB HÍREK

Az 1986. évi Országos Múzeumi és Műemléki Hónap alkalmából a Művelődési Minisztérium *Nívó jutalomban* részesítette az „Utunk – életünk” című felszabadulási kiállításért dr. Hoffmann Tamást, a Néprajzi Múzeum főigazgatóját és Szikossy Ferencet, a Munkásmozgalmi Múzeum főigazgatóját.

*

A Művelődési Minisztérium megújította az Országos Múzeumi Tanácsot, melynek elnökévé dr. Hoffmann Tamást, a Néprajzi Múzeum főigazgatóját nevezték ki. A Tanács etnográfus tagjai: dr. Bodó Sándor megyei múzeumigazgató, Eger; dr. Füzes Endre főigazgató, Szentendre; dr. Szabadfalvi József megyei múzeumigazgató, Miskolc és dr. Ujváry Zoltán egyetemi tanár, Debrecen.

*

Tímár Sándor néptánckutató a táncdialektusokról készített munkái alapján *Pitredij*-ban részesült. A kitüntetést 1987. július 16-án adták át Palermóban.

*

Borsányi László 1986. november 24. és 30. között a VEB E.A. Seemann Buch- und Kunstverlag vendégeként Lipcsében járt. Ez idő alatt a Museum für Völkerkunde felkérésére előadást tartott az intézmény tudományos munkatársainak az Amerikai Egyesült Államokban élő navahó indiánok gyarmatosításának történetéről és ezzel összefüggésben a navahó matrilinearitás problémájával foglalkozó legújabb kutatási módszerekről és eredményekről, valamint külön program keretében diavetítéssel kísért úti beszámolót tartott az amerikai délnyugat puebló és navahó indiánjai körében tett tanulmányi útjáról. A keletnémet kollegák vezetésével megismerkedett a múzeum amerikanisztikai gyűjteményével.

*

A Néprajzi Múzeum vendége volt 1986. december 14–18. között a Regensburgi Egyetem (NSzK) néprajzi tanszékének 34 hallgatója dr. Konrad Köstlin professzor vezetésével. A tanulmányi kirándulás során a vendégek megismerkedtek a Néprajzi Múzeum gyűjteményeivel és a budapesti néprajzi tanszékkel.

Az MTA Orientalisztikai Munkaközössége és a Magyar Néprajzi Társaság Etnológiai Szakosztálya közös rendezésében került sor 1987. május 22-én a Kossuth Klubban *Vallási hagyományok a kultúrák keresztútján* című konferenciára. A nagy számú orientalisztikai, művelődéstörténeti és néprajzi előadás a világ legkülönbözőbb népeinek vallási kultúrájáról adott sokszempontú ismertetést.

*

A TIT Heves megyei Szervezetének Néprajzi Szakosztálya és az egri Dobó István Vármúzeum szervezésében 1987. május 22-én Bodonyban néprajzi tájkonferenciát rendeztek *Fejezetek Bodony néprajzából* címmel. Kovács Andrásnak a település történetét áttekintő előadása után Dömötör Tekla a falu hiedelemvilágának változásáról, Selmeczi Kovács Attila a társasélet alkalmairól, Schwalm Edit a népi hímzésekről beszélt, Fejes Katalin pedig a község népviseletét „élőben” mutatta be viseletbe öltözött iskolások segítségével. A jól sikerült tanácskozás résztvevőit hagyományos palóc ételekkel vendégelték meg; majd a Háziipari Szövetkezet termékeinek megtekintésével zárult a rendezvény, amelyen a szomszédos megyék etnográfusai is nagy számban részt vettek. A konferencia előadásainak szövege a TIT kiadásában hamarosan meg fog jelenni.

.

A Közművelődési Információs Intézet (1035 Budapest, III. Miklós tér 1.) költségén és megbízásából filmsorozat készül a magyar táncdialektusokról. A figyelmet érdemlő néprajzi vállalkozás Tímár Sándor néptáncgyűjtéseinek feldolgozása, aminek a szerző *Néptáncnyelven* összefoglaló címet adott. A filmsorozat elkészítésében Papp János stúdióvezető, Tari János rendező és Lehel László operatőr vesz részt. Eddig három rész készült el: a kalotaszegi, a galgamenti és a szatmári táncrend.

*

A Néprajzi Múzeum Filmstúdiója 1986. decemberében a Mikulás-naphoz kötődő népszokásokat örökített meg Ausztriában, az oberdrauburgi „Faschingsgilde” (Farsangi-céh) meghívására.

*

Az ausztriai Schallaburgban európai játéktörténeti kiállítás nyílt 1987. április 25-én, amelyen a kecskeméti Szórákaténusz Játékműhely és Múzeum is bemutatkozott XVIII. század végi, XIX. század eleji gyermekjátékokkal.

*

Az Országos Széchényi Könyvtár *Magyar könyvészet 1921–1944* (A Magyarországon nyomtatott könyvek szakosított jegyzéke) címmel több kötetben adja közre a két világháború között hazánk korabeli államjogi területén publikált könyvek nem-

zeti bibliográfiáját. A kiadványsorozat harmadik kötetében (Társadalomtudományok 2. Bp., 1985. 665–705.) kapott helyet a néprajzi anyag.

*

A Néprajzi Múzeumban működő Néprajzi Filmstúdió a múlt év végén elkészítette századik filmjét *A viselet változásai Mezőkövesden* címmel. Az eredeti színes felvételeket archív részletekkel ötvöző szakfilm néprajzi szakértője Szacsvay Éva. Ebben az évben további öt filmet fejezett be ill. készített el a stúdió: *Olajútás Hetésben* (színes, szakértő Selmeczi Kovács Attila), *Szérűkészítés és vontatás* (archív, szakértő K. Kovács László), *Dunai halászat* (archív, szakértő Solymos Ede), *Szamosháti fonó* (archív, szakértő Szócs István—Raffay Anna), *Emberek és maszkok Karintiában* (színes, szakértő Hoffmann Tamás). A Néprajzi Filmstúdió szakmai és közművelődési célt egyaránt szolgáló filmjeinek mindegyikét Papp János stúdióvezető és Lehel László operatőr készítette archív anyagból ill. eredeti helyszíni forgatás alapján. A munkában Tari János muzeológus is részt vett.

*

Rajnai népi kerámiák címmel 1987. március 20-án a Néprajzi Múzeumban nyílt meg a duisburgi múzeum (NSzK) vándorkiállítása, amely az Alsó-Rajna vidéki nevezetes kerámiaközpontok gazdag anyagából nyújt korszakonkénti áttekintést a IX. századi kőcserép edényektől a XVIII. században divatos dísztalálgig és a múlt századi import árukig. A kiállítás 1987. októberétől a jövő év közpéig a tatai német nemzetiségi múzeumban lesz látható.

*

A Magyar Néprajzi Társaság Fotó- és Film Szakosztályának kezdeményezésére 1987. július 6–12. között a Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutató Csoportja és a Centre National de la Recherche Scientifique (Párizs) rendezésében nemzetközi néprajzi filmbemutatót tartottak Budapesten. A *Hogyan filmezzünk népszokást?* címmel szervezett találkozón 35 film szerepelt a világ minden részéről. A filmbemutatóhoz szakmai tanácskozás, vitafórum is kapcsolódott.

*

Kecskeméten a Szakszervezetek Táncsics Mihály Művelődési Központjában *Mesterek, mesterségek dícsérete* címmel népművészeti kiállításorozatot rendeztek ez évben. Elsőként április hónapban idős és ifjú Tóth Abonyi Balázs szijgyártó mesterek remeikeiből láthattak bemutatót az érdeklődők. Júniusban Vass József szücsmester munkái kerültek kiállításra. Augusztus végétől *Népi aratódíszek* címen nyílt kiállítás, majd október második felében Himpelmann Péter népi bútorkészítő mester mutatkozik be a figyelmet érdemlő közművelődési rendezvény keretében.

*

A Szórákaténusz Játékmúzeum kezdeményezésére létrejött *Kiss Áron Magyar Játék Társaság* alakuló ülését 1987. május 30-án tartotta meg Kecskeméten. Az alapszabály megvitatásán és a vezetőségválasztáson kívül több tudományos előadás is szerepelt az ülés programjában. **Mészáros István** a magyar játékkutatás úttörőjének, **Kiss Áronnak** a munkásságát értékelte, **Voigt Vilmos** a játék-elbeszélés formáit vázolta fel, **Lázár Katalin** pedig az MTA Zenetudományi Intézetének számítógépes játéknylvántartását ismertette.

Az alakuló közgyűlés a Magyar Játék Társaság elnökéül **Szentiványi Tibor** kutatómérnököt (SZÁMALK), a Meleda Játék Klub vezetőjét választotta meg. Alelnökei: **Földesné dr. Györgyi Erzsébet**, a Néprajzi Múzeum csoportvezető tudományos főmunkatársa és **Nagy Zoltán**, a Magyar Úttörők Szövetsége Országos Tanácsának munkatársa, az Úttörőszövetség Művelődési Bizottsága titkára. A társaság titkárául dr. **Kriston Vízi Józsefet**, a Szórákaténusz Játékmúzeum vezetőjét választották meg. Az elnökség etnográfus tagjai: **Haider Edit**, dr. **Igaz Mária**, dr. **Kresz Mária**, dr. **Ujváry Zoltán**, dr. **Voigt Vilmos**.

*

Ortutay Gyula néprajztudós nevét vette fel 1987. május 30-án a pátyi általános iskola. A 700 éves dél-budai község színvonalas rendezvénysorozat keretében tartotta meg a névfelvételi ünnepséget, melyen **Pusztai Ferenc** művelődési miniszterhelyettes mondott ünnepi beszédet és leplezte le az iskola névadójának mellszobrát, **Ortutay Tamás** szobrászművész alkotását. (A művész édesapjáról készített bronzszobrát az iskola számára ajándékolta meg a névfelvétel alkalmából.) Az ünnepségen került sor **Ortutay Gyula** munkásságáról rendezett több fordulós tanulmányi vetélkedő eredményhirdetésére és a jutalmak átadására. A községi tanács elnöke ötvenezer forintot alapítványt nyújtott át a tanulmányi eredmények elismerésének biztosítására.

Az iskola számottevő helytörténeti és néprajzi gyűjteményének anyagából rendezett igényes kiállítást valamint a névadó életútját és munkásságát végigkövető bemutatót dr. **Hoffmann Tamás**, a Néprajzi Múzeum főigazgatója nyitotta meg. Az ünnepi megemlékezésen a névadó pályatársai és barátai közül részt vett **Tolnai Gábor** akadémikus és **Baróti Dezső** professzor.

KÖZMŰVELŐDÉS

Megnyitó beszéd a pátyi általános iskola névfelvételi ünnepségén

Tisztelt Közönség!

Tisztelt pátyi Iskolások és Pedagógusok!

Nevet adni és nevet kapni nevezetes esemény. Egy ember és egy közösség életében egyaránt. Gonddal választjuk, kötelezettségként kapjuk, mert azonos lesz velünk. Minden iskolába járó és iskolázott ember ismeri Magyarországon Balassi Bálint híres versét, amit „Egy katonaének” címen tartunk számon. S megismertük, megtanultuk benne az 5. versszak kezdetét is:

„Az jó hírért névért s az szép tisztességért ők mindent hátra hadnak”.

Ha megtanultuk, emlékezzünk is rá, értő figyelemmel: a név, a jó név a jóhírtől, a szép tisztességtől elválaszthatatlan. Nem egyszeri ajándék, hanem egyszeri vállalás. Naponta meg kell küzdeni érte; naponta meg kell felelni neki.

A pátyi iskola mától ORTUTAY GYULA nevét viseli, mától az ő nevét vállalja örökségként, feladatként. Ki nem ismeri a köznapivá csiszolt beszédfordulatot, miszerint minden ember élete egy regény? Ortutay Gyula életére nemcsak hibátlanul illik ez a megállapítás, hanem tanulságosan is. Az ő élete, életműve ugyanis – szabadjon így kifejezmem magam – *történelmi regény* is. Több értelemben. Egyrészt sok tudományos, néprajzi és általános történelmi szemléletében hű ismerője, őrzője és folytatója volt múltunknak, történetiségünknek. Másrészt mind a néprajzban, mind világlátásában és közéleti gyakorlatában okos, felelős érzékenységgel, cselekvőkészséggel reagált a jelen, a változó, megváltozott történelem kihívásaira, igényeire és problémáira. Ezért tartozik azok közé, akikről már a kortárs közvélemény is tudja, hogy nem csak rájuk hatottak a körülmények, de ők is formálták azokat. Már bölcsészhallgatóként részt vett a baloldali fiatal értelmiségiek csoportjának, a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának megindításában. De az egyik szervezője volt az antifasiszta erőket tömörítő Magyar Történelmi Emlékbizottságnak is. Olyan fiatal értelmiségiként, akinek a felszabadulás előtt már rendre rangot adó, nevezetes tudományos munkái jelentek meg, mint a „Parasztágunk élete”, a több kiadást megért „Székely népballadák”, a „Rákóczi két népe”, a „Kis magyar néprajz”, „A magyar népművészet”, a „Magyar népköltészet” – hogy csak a jelesebbekből válogassak. S napvilágot láttak a már címlapjukon, címükben is feltűnést keltő, szemléleti újdonságot hozó művek: a „Mondotta: Vince András béreslegény, Máté János gazdalegény”, vagy a sokat idézett „Fedics Mihály mesél”.

A folklór alkotás, a népmese mellett figyelem irányult így a mesélőre, a folklór alkotást mesemondásával újraalkotó egyéniségre is. Nemcsak gyanítható, de visszapillantva már teljes bizonyossággal tudható, hogy nem csupán szaktudományi szempontból és okokból. Az élő mesemondóval az élő valóság, a jelen társadalma jelent meg a népköltészeti remekek mögött.

A felszabadulás után tudományos és tudománypolitikai munkája mellett többek között volt a Magyar Központi Híradó elnöke (akkoriban ez volt a neve a Magyar Rádió, a Távíratok Iroda és a Filmiroda, Filmhíradó vállalatának); 1947-től 1950-ig ő

volt a vallás- és közoktatási miniszter, majd a magyar múzeumügy és műemlékvédelem vezetője, a HNF főtitkára, a TIT elnöke. S 1957-től 1963-ig Ortutay Gyula volt az ELTE rektora. Őt egyetemi évem erre a hat éves periódusra esett. Nem tolakodó személyességgént említem ezt, hanem személyes tanúként. Nemzedéktársaimmal együtt tudtuk és tudjuk, hogy egykori rektorunknak meghatározó szerepe volt abban például, hogy a nagy múltú Eötvös Kollégium munkája – igaz, kezdetben botladozó és bátoratlan lépésekkel – felújult.

Munkásságát a felpeszdült életű kollégiumon kívül sok-sok tudományos alkotása, számos tanítványnak teljesítménye őrzi s folytatja. 1970-ben a szó szoros értelmében országosra hangosította egykori munkáját: rádiósorozatot kezdve, szerkesztve „Kis magyar néprajz” címmel. Ez a sorozat ma is élő, közismert és közkedvelt műsora a magyar rádióknak. Ortutay Gyula volt a főszerkesztője kiemelkedő jelentőségű és színvonalú kézikönyvünknek, a Magyar Néprajzi Lexikonnak. A róla szóló szócikk betürendi helye szerint a IV. kötetben olvasható. Itt, 1981-ben azonban már az utolsó tagmondatot így kellett fogalmazni: a Magyar Néprajzi Lexikon főszerkesztője *volt*”. Szomorú és szimbolikus tényt közölt ez a pár szó. Jelképeset azért, mert az alkotót, a teremtő embert *túlélő* alkotást, az élő, továbbélő művet példázza, sőt bizonyítja. Méltó emlékelet helyezett el így a kíméletlen idő magában a műben, az V. kötettel befejezett Magyar Néprajzi Lexikonban.

Tisztelt Közönség!

ORTUTAY Gyula neve valamennyiünk tudatában egybekapcsolódik nagy költőnk, RADNÓTI Miklós nevével is. A magyar költészet egyik legmegrázóbb dokumentuma, Radnóti utolsó, csodálatos verseinek füzetecskéje, a „Bori notesz”. A halál torokában elhangzó, tiszta emberi szó üt szíven bennünket a versekben.

Mint palackpostát adta ki, engedte ki kezéből a noteszt a költő – őt nyelven O tutay Gyulának címezve. Így: „Ez a jegyzőkönyvecske Radnóti Miklós magyar költő verseit tartalmazza. Kéri a megtalálót, hogy juttassa el Magyarországra Ortutay Gyula dr. egyetemi magántanár címére: Budapest, VII., Horánszky u. 1. I.” A notesz megérkezett a címzetthez. És utána a halhatatlanságba. A többivel együtt a „Gyökér” című vers is: a megférgesült világban is felemelt fejű ember, a pusztító halálban is diadalmas élet himnusza.

„Gyökér karján féreg alszik,
gyökér lábán féreg ül,
a világ megférgesül.

De a gyökér tovább él lent,
nem érdekli a világ,
csak a lombbal teli ág.”

Igen, csak a lombbal teli ág.

Tisztelt pátyi Iskolások, tisztelt pátyi Pedagógusok!

Higgyenek, higgyünk együtt a gyökér erejében. De ne feledjük, megóvásáért, táplálásáért tennünk is kell. Nem keveset. Eleget. A haza szemérmes szeretetével, ahogy Ortutay Gyula Radnóti utolsó verseit jellemezte.

Tisztelt Közönség!

Az Ortutay Gyula név felvételéről, viseléséről tanúskodó okiratot átadom. Páty község Ortutay Gyula Általános Iskolájának teljes bizalommal és bátorító várakozással sikeres munkát kívánok.

Pusztai Ferenc

Néptáncnyelven

Az 1970-es évek elején kezdődő „néptánc reneszánsz” felrisszítette a színpadi táncművészetet s kialakult a táncházmozgalom. Ma a világ majd’ minden részében akadnak közösségek, amelyeknek a néptánc nyújt szórakozást. Így van ez a magyar néptáncsal is határainkon innen és túl. A legtöbb helyen az ott élő magyarok segítségével, máshol a külföldi magyaroktól függetlenül terjedt és terjed az új értelmezésű, sallangoktól mentes valódi néptánc és népzene s a megtanításukhoz szükséges pedagógiai módszer.

Időszerűnek látszott a táncok tanítási módszerének rögzítése. Fontos ez nemzeti tánc kultúránk és az egyetemes táncművészet gyarapítása miatt is. Tudomásunk szerint a tánc tanítás gyakorlatában még nem fordult elő, hogy a legtöbb helyen funkcióját veszített néptáncot „újra varázsolták” volna. Márpedig a magyar tánc ház-mozgalom nem más, mint az eredeti funkciójából kimozdult, feledésnek indult néptánc újraélesztése városi körülmények között. Az „élővé tétel” itt a legfontosabb. Ez nem azonos a táncok „betanításával”, ami általános gyakorlat például a balett oktatásában és más színpadi táncok esetében. E néptáncok városi körülmények között is megőrzik rögtönzött jellegüket, gyakorlóik nemcsak a tanított formákat ismételtetik, hanem maguk is alkotó résztvevői a táncolásnak.

A tanítás hitelességét az adja meg, hogy a munka olyan táncosok körében zajlik, akik valóban tanulják a táncot. Egy-egy videokazettán kb. 40 percbe sűrítve adjuk a különböző magyar táncdialektusok motívumait, motívumkapcsolási lehetőségeit s a rögtönzés változatait, a legfontosabb magyarázatokkal és utasításokkal. A tanítási anyagba beépítjük a táncok parasztok által járt formáit, melyeket általában helyszíni gyűjtések során rögzítettünk. Ha az adatközlő idős kora vagy a lépés egykori bemutatójának halála ezt nem tette lehetővé, az MTA táncosztályának archívumából vettünk át felvételeket.

A látható táncanyag mellé kísérő füzet formájában általános, pedagógiai magyarázatot adunk részletes néprajzi ismertetővel (táncalkalmak, táncos népszokások stb.). Ebben a kísérőfüzetben további eredeti táncszókat, csujogatókat és népdalokat adunk közre a video kép- és hanganyagának leírásával együtt.

Reméljük, hogy kazettáinkkal eredményesen fogjuk segíteni a néptánc oktatók munkáját.

Tímár Sándor

Káli virág

Zsombékszéktől a templompadig (Egy öntevékeny néprajzi kezdeményezésről)

Tíz évvel ezelőtt új „bebírókkal” kezdett beépülni a Káli medence. Kővágóórs-Alszegen is gazdára talált egy füstös-konyhás ház. Az eredeti tulajdonos, az 1949-ben megözvegyült asszony, nem engedett semmit sem változtatni a házban. Így került halála után igen rossz állapotban, de teljes berendezéssel az új (budapesti) tulajdonos kezébe. Az épületegyüttes hamarosan műemléki védeltséget kapott, majd a helyreállítás közben lassan kialakult az a vélemény, hogy a HÁZ rendkívüli érték, s nem szabad azt „véka alatt tartani”. Táj-

ház funkciót magántulajdonban nehezen tölthet be. Közösségi célokat viszont szolgálhatna, ha itt népművészeti alkotóműhely létesülne. 1983-ra került minden olyan állapotba, hogy e terv megvalósítását el lehessen kezdeni. Mivel a bakonyi – balatonfelvidéki tájegységben a fafaragás volt a legjellegzetesebb népművészeti ág, úgy született a döntés, hogy legyen itt évente ifjúsági faműves-tábor.

1984 a tapasztalatszerzés éve volt. A válaszra váró kérdéseket: kiket hívjanak meg, kik vezessék a munkát, milyen fokú szervezettség az optimális stb. a gyakorlat döntötte el. Az első nyáron különleges tapasztalatot is szereztünk: mivel a faragók közt veszélyeztetett fiatalok is voltak; számukra revelációként hatott, programot is adott e tevékenység. Akkor még egész éves foglalkoztatás nem jöhetett szóba, így a mentálhigiene területén tartós eredményt nem érthtünk el.

Személyi változások és a gyarapodó tapasztalatok révén a „produktivitás” 1985-ben jelentősen javult. Már kezdetben is kizártuk terveinkből az öncélú díszítőtevékenységet. Kölykeszártól a gabonalapátig mindenféle használati tárgy készült. A vizsga adott volt: a HÁZ eredeti berendezésébe beillő tárgyak biztosan mentesek lesznek a népies divat szülte művek tévedéseitől.

Következő lépésünk a bútorkészítés lett. Töredékes faanyagokról vett díszítésekkel, pontosan eredeti méretekben készültek tárgyaink elismerhető precizitással és hitelességgel. Ezek a restaurálásszerű munkák adták a gondolatot: némi profilmódosítással egyedülálló szerepet nyerhet e közösség. Foglalkozunk a jövőben (főleg népi) fatárgyak restaurálásával. Az Országos Műemléki Felügyelőség ezidőben határozta el a kővágóórsi Ótemplom megkutatását, majd a kezdvező eredmények alapján (románkori freskók) a teljes helyreállítást. A barokk padok és karzat faanyagának helyreállítására az 1986-tól egész éves programmal működő „Faműves Műhely” kapott megbízást (12–16 fiú és lány; 9–26 éves kor között). Jelenleg ezen dolgozunk. Sikeres befejezése esetén e munka mindenkori referenciaként szolgálhat.

E leírásból eddig nem tűnhetett ki az alszegi füstös-ház értéke néprajzi vonatkozásban. A bemutatás egy magasabb szintjéről van szó. A múlt századot nem csak az épület külseje és berendezése őrizte meg. A füstöskonyha kenyérsütéskor, disznóöléskor újra „él”, a tisztaszoba fűtésére a szeneskályha is banyakemenceként funkcionál. A mezőgazdasági eszközök részben helyreállítottak, megtekinthetők, miként az egész

porta is. A hatalmas kertben kb. 350 tőkével szőlőterületet művelünk. Az ősi művelésmódot megtartottuk, a karók hasítottak. A présházban faorsós prés áll, a kínált bort rajta préselik. A szőlőművelés hagyományos eszközei a kacorkéstől a kénporfúvóig mind megtalálhatók. Ide vágták ki az első faragótábor lakói a zombékszékeket, azóta kényelmesre kiülték a vendégek. A porta tehát egészében ÉL. Gazdáinak életforma, az idelátogatóknak maradandó élmény.

A honismereti táboroktól a különféle csoportokig érkeznek vendégek. Amikor elkezdődött a Káli-medence történeti-néprajzi kutatása, a HÁZ gyakran adott szállást a gyűjtőúton levő kutatóknak. Mindez nem összeegyeztethetetlen egy család személyes használati igényeivel. Azáltal, hogy a ház lakott; a bemutatott berendezés, a tárgyak majdúgy életrekelnek, mintha elsődleges használatban lennének.

Nehéz volt eldönteni mi a fontosabb: a minél eredetibb állapotban való megtartás, vagy a nagyobb használati érték. Ilyen értelemben a pajtát kezdetben mezőgazdasági eszközök tárolására szántuk; mára téglapadlót kapott, s részben a műhely gépei vannak benne, részben, mint nagy fedett tér – összejövetelek céljára szolgál. A Soros Alapítvány támogatása tovább bővítette lehetőségeinket, csupán az hiányzik, hogy intenzív kapcsolatot tartó instruktorunk legyen; aki szélesebb horizontjával a néprajzi szempontokat mindenkor uralkodó elvként juttatná érvényesülésre.

Rohály Gábor

Kunkovác László néprajzi fotókiállításai

Kunkovác László fotóművész kiállítása *Ősépitmények* címmel legutóbb Budapesten, a Duna Galériában (XIII., Rajk L. u. 95.) volt látható április 16. – május 24-ig. Két másik kiállítását egyidejűleg *Hagyományos halászat* címmel május–júliusban a Csongrádi Múzeumban (Csongrád), *Élő agrártörténet* címmel pedig június 5. – augusztus 2-ig a Báthori István Múzeumban (Nyírbátor) tekinthettük meg.

Kunkovác László neve és munkássága nem ismeretlen a néprajz szakemberei előtt. Ő maga tagja a Néprajzi Társaságnak. Mégis úgy érezzük ismételen fel kell hív-nunk rá a figyelmet. Az *Ősépitmények* c. kiállítása is jó szemét, kitűnő érzékét bizonyítja a néprajz tárgyi világa iránt. Az elmúlt másfél évtizedben a Nagyalföld tanyavilágában és pusztáin készültek a felvételei. A legegyszerűbb helykijelöléstől az ideiglenes pásztorépítményeken át vezet el bennünket a gyakran templom-formát idéző külső kemencékhez. Nem kerüli el a figyelmét a természeti képződményből kivált pásztor-szállás, a szárított trágyából készült kutyaól, a kőlábas galambdúc, a kerek tyúkol, stb. Négy szép, kinagyított portré mutatja jelképesen a látogatóknak, hogy kik is az alkotói ezeknek a funkcionáló vagy már sorsára hagyott épületeknek.

Tátrai Zsuzsanna

KIADVÁNYOKRÓL

Az Ethnographia gondjairól és terveiről

Ismeretesek az Akadémiai Kiadó és Nyomda anyagi nehézségei. Ennek következtében számos folyóirat, köztük az Ethnographia is nagy késésben van. Az MTA vezetősége is (mint ez az 1987. évi közgyűlésen is hallható volt), a Kiadó is keresi a kiutat az áldatlan helyzetből. Az Ethnographia esetében arra is törekedne a Társaság és a szerkesztő, hogy a 100. évfolyam 1989-ben a szeptemberi évfordulók idejére megjelenhessen. Az alábbiakban röviden számot adok az Akadémiai Kiadó és Nyomda vezetőivel folytatott megbeszélésekről, a választmány 1986. decemberi ülésén és a szerkesztő bizottság 1987. február 4-i ülésén elfogadott tervekről.

A Kiadó fölvetette annak a lehetőségét, hogy az Ethnographia menjen át az ún. „camera ready” eljárásra, ami nagy költségsökkentést és gyors átfutást jelentene, a szövegterjedelemnek mintegy 20 százalékos csökkenésével. Szóba került két évfolyam összevonása, illetve bizonyos terjedelem-visszafogás (évente kb. 15%). Fölmerült külső anyagi támogatás megszerzése — akár alapítványoktól, az MTA elnöki külön alapjából, vagy olyan intézményektől, cégektől, melyek egyes tanulmányok, illetve számok megjelenítésében érdekeltek. Ezek a megoldások azonban részben nem látszanak reálisnak (külső támogatás), részben maga az MTA sem pártolja és a sajtótörvény szempontjából is problematikus (évfolyamok összevonása), részben méltatlannak tűnik a folyóirat hagyományaihoz — mint a camera ready megoldás, ez utóbbit maga a Kiadó Termelési Osztálya is elejtette.

1986. októberében egyébként Inkei Péter termelési igazgató tájékoztatása szerint egy évfolyam költsége (1200 példányban kinyomva és kb. 1000 példányban terjesztve) 960 ezer forint volt, amit 115 ezer forint árbevétel ellensúlyozott csupán, a ráfizetés tehát 845 ezer forint. Ebből honoráriumokra ment 136 ezer forint. Az Ethnographia előfizetési díjának — mint a többi folyóiraténak is — 30%-át a Posta kapja a terjesztésért, az előfizetési díj emeléseiből is 30%-ban tehát a Posta részesedik.

A Kiadót terhelő összeg tehát korántsem csupán a nyomdai előállítás és a papír költségét jelenti. Ennek ellenére a Kiadó abban is látott megtakarítási lehetőséget, ha saját túlterhelt nyomdája helyett a nyomdai munkákat más üzemnek adja ki. Az 1986. decemberében a választmányon folytatott Ethnographia-vita nyomán Viga Gyula, Ujváry Zoltán és Dankó Imre közbenjárásával előnyösnek tűnő miskolci és debreceni nyomdai ajánlatokat kaptunk — időközben azonban az Akadémiai Kiadó úgy döntött, hogy több más folyóirattal együtt az Ethnographia munkálatait is átadja egy budapesti gmk-nak. Az előállítás technológiája marad a régi magasnyomás. Az új cég első munkája az 1986/2–3. szám lesz.

Ugyancsak a költségek mérsékelésére az Akadémiai Kiadó 1987. februárjában úgy intézkedett, hogy a folyóiratok ne közöljenek a terjedelem 15 százaléknál több petit betűtípussal szedett szöveget. Ez érzékeny terjedelemcsökkentést jelent, hiszen eddig a Közlemények, Tájékoztató — kutatási áttekintések, Viták, vélemények, Krónika rovat is petittel jelent meg — és ennek következtében jóval többet tudott közre-

adni, mint a kurrens betűnagysággal. A jövőben szinte csak a könyvismertetések jöhé-
nének apró betűvel. (Ez az intézkedés, azt hiszem indokoltá teszi, hogy lemondjunk
a közgyűlések jegyzőkönyvének nagybetűvel történő közreadásáról. Szükségessé teszi
azt is, hogy a közlemények, adatközlések szerzőit, általában minden szerzőt kérjünk a
tömör fogalmazásra. Korábban a tanulmányok leíró-adatközlő részeit is petittel szed-
ték, ami szintén jelentős terjedelem-megtakarítást jelentett – most ez is megszűnik.
A szerkesztő is egyetért a saját témájuk iránt elfogult könyvismertetés-írókkal, mégis
szükséges a könyvismertetések két-két és fél oldalas terjedelmi határára is emlékez-
tetni.)

Az Ethnographia anyagi egyensúlyát javítaná, ha a terjesztést lehetne bővíteni –
illetve a postai úton ímmel-ámmal folyó előfizetéseken kívül más utakat-módokat is ki
lehetne dolgozni a folyóirat eljuttatására az olvasókhöz. Ha az újságárusoknál számon-
kénti árusításra nem is gondolhatunk, az akadémiai könyvesboltokon kívül talán meg-
oldható lenne, hogy Budapesten, Szentendrén, nagyobb vidéki városokban a múzeu-
mok könyvárusító polcain az Ethnographia megjelenjen. A választmányon fölmerült
elképzelés szerint a Társaság megerősödő titkársága vállalhatná a központi nyilvántar-
tást, raktározás nélkül, mivel az Akadémiai Kiadó közvetlenül az árusító helyekre pos-
tázná a példányokat. Az árból a Kiadó 10 százalékot adna az elárusítóknak. A választ-
mány több tagja javasolta új, tetszetősebb címlap bevezetését oly módon, hogy arra
legyen kivetítve a tartalom néhány jellegzetes tétele, az illető számban megjelenő vala-
melyik illusztrációval együtt. Ha így az egyes számok egyéni arculatot kapnának, talán
árusításuk is könnyebben menne. (A választmány határozata alapján a tervezésre a
megbízást kiadták, de az új tervek még nem készültek el.)

Kívánatos lenne, hogy a Társaság jobban sajátjának érezze az Ethnographiát, és
a terjesztés további lehetőségeit is tárja föl. Néprajzi pályázatokon, néprajzi táborok-
ban, szakkörökben például könyvjutalom gyanánt lehetne adni Ethnographia előfizeté-
süket is.

Nyomdában lévő Ethnographia számok

Ennek a szövegnek az írásakor (1987. május végén) két teljes évfolyam (8 szám)
van a nyomdában. A következőkben ennek a két évfolyamnak a tartalmát ismertetem.
Az 1986/1. szám már imprimálva van és remélem, mire a Néprajzi Hírek megjelenik,
az olvasók kezében lesz.

1986/1. szám. Lammel Annamária és Nagy Ilona tanulmánya indítja ezt a számot
a magyar néphagyomány biblikus történeteiben megfigyelt transzformációs folyama-
tokról. Görög Veronika (Párizs) hasonló témát vizsgál: az emberek közötti egyenlőtlen-
ség eredetét magyarázó magyar és afrikai teremtés-történeteket hasonlítja össze. Dará-
nyi Sándor a görög virágmítoszokban előforduló „meghaló istennel” foglalkozik,
a földművelésre való átmenettel járó világgép-átrendeződés lecsapódásait mutatja ki.
Ebben a számban jelenik meg Kereskényi Miklós tanulmánya a nagykállói ólaskertek-
ről és szállásokról. (Eredetileg az 1984/4. Györffy számba készült, de terjedelmi okok-
ból kimaradt.) A „Tájékozódás” rovatban Tüskés Gábor az európai népi vallásosság
kutatását tekinti át, terjedelmes bibliográfiával. A vita rovatban Fried István Jankovich
Miklósnak a magyar népköltészet kutatásban betöltött szerepét pontosítja, Korompay
Bertalan pedig Sture Lagerkrantz régi angol vadászkönyveket ismertető kiadványához

kapcsolódva a svéd kutató és a saját véleményének eltéréseit fejt ki egyes csapdafélék eredetét illetően. Ebben a számban hazai és külföldi eseményekről számot adó „Kronika” rovat is van.

1986/2–3. szám. A kettős szám jellegét a magyar néphit természetfeletti lényeiről, a tündér, a boszorkány, ördög alakjáról írt terjedelmes dolgozatok adják. Pócs Éva „Tündér és boszorkány Délkelet- és Közép-Európa határán” c. tanulmányában kimutatja, hogy a magyar boszorkány hiedelmekben több szálon az antikvitásig visszavezethető régi délkelet-európai tündér és istennő elképzelések is szerepet játszanak. Klanczay Gábor a boszorkányhit, boszorkányvád, boszorkányüldözés 16.–18. századi európai és hazai történetét foglalja össze. Dömötör Tekla a magyarországi ördög-ikonográfia problémáit vizsgálja. Két további tanulmány összehasonlító filológiai kutatások eredményeit hozza: Szomjas-Schiffert György a magyar és a cseh-morva népzene történeti kapcsolatairól, Paczolay Gyula a magyar proverbiumok európai rokonságáról ír. A „Kutatástörténet” rovatban jelenik meg Szabó Miklós és Voigt Vilmos Honti János tudományos munkásságát elemző két írása.

1986/4. szám. Ennek a számnak a „vizuális antropológia” és az ábrázoló népművészet ad tematikus keretet. Kunt Ernő a paraszti használatú fényképekről közöl terjedelmes tanulmányt, Csupor István a fényképkészítés alkalmait és szokásait veszi számba Cinkotán, Horányi Özséb elméleti-módszertani reflexiókat fűz Kunt Ernő írásához. Viga Gyula áttekinti a magyarországi vajformázókat, S. Kovács Ilona jellemzi Bagol András faragó pásztor munkáit (akire korábban Györffy István szemorvos-professzor hívta fel a figyelmet az Ethnographiában), az imént említett Györffy István pedig Nagy Pál Miklós botfaragó néhány munkáját mutatja be gyűjteményéből. Végül Virágh Ferenc fejt ki – immár a sajtóban, a közéletben is ismertté vált – jogos elégedetlenségét a szövetkezeti gazdaságokban elharapódzó betűjeles, számjeles dűlőnevekkel szemben, példatárral igazolva a terjedő rossz szokást.

1987/1–2. szám. Ez a kettős szám Martin György emlékének és az Ethnographiában elég mostohán kezelt tánc kutatásnak van szentelve. A tanulmányok a magyar mellett számos más európai és ázsiai nép tánc hagyományaira is kiterjednek, jelzik Martin György érdeklődésének széles körét, megbecsülésének nemzetközi jellegét. Martin életpályáját Pesovár Ernő mutatja be, ezt követi irodalmi munkásságának terjedelmes bibliográfiája. A tanulmányok sorát Galavits Géza írása nyitja meg az 1750–1820 közötti időszak magyarországi muzsikusságáról – ezt a dolgozatot még Martin György kérte el tőle az Ethnographia számára. Felföldi László a magyar tánc hagyományok rituális táncait tekinti át, Ivan Ivančan a horvát, Grażyna Dabrowska a lengyel, az időközben elhunyt Kurt Petermann posztumusz írása a német, Marija Zsornickaja dolgozata a szibériai korják, E.H. Petroszjan és Zs.K. Hacsatrijan áttekintése az örmény néptáncok és néptánc kutatások világába ad betekintést. Elemző részlettanulmányok és közlemények következnek ezután a magyar tánc hagyományok és népszokások köréből. Pálffy Gyula négy vajdakamarási táncos „sűrű legényeseit” hasonlítja össze a Martin által kidolgozott metodikával, Kallós Zoltán a lakodalom előtti ünnepélyes kelengye összeállítást írja le a moldvai magyaroktól. Takács András a mátyusföldi Tardoskidd fonóhoz kapcsolódó szokásait, táncait ismerteti, Balázs Gusztáv a nagyecsed-i oláh cigányok lakodalmi szokásairól ad képet, az Amerikában élő Kürti László az erdélyi Magyarlóna juhmerési szokásai közül hívja fel a figyelmet az elmosódott rituális

jelentést hordozó „henderikázásra”. Az előző számok is hoznak természetesen ismertéseket — itt a Martin-számban tánckiadványokról lesz szó, valamint a magyarországi nemzetiségekre és a szomszédos országok nemzetiségeire vonatkozó néprajzi kiadványokról.

1987/3. szám. A szerkesztő máskor is szeretne teret adni az Ethnographiában a Magyarországon, ill. Európán kívüli területekre vonatkozó hazai etnológiai kutatásoknak, és a folyóirat hagyományait követve a finnugor és török összehasonlító vizsgálatoknak — de erre ritkán van lehetősége. Ebben a számban Leea Virtanen professzor a finn és az észti népköltészet kapcsolatairól értekezik, a „Tájékozódás” rovatban a leningrádi D.A. Gorb az ottani vepsze gyűjteményt ismerteti, Ecsedy Ildikó régi kínai források alapján a türk birodalom temetési szokásait elemzi. Olvasható lesz még Lugosy Győző új eredményeket számbavevő tanulmánya Benyovszky Móric madagaszkári „királyságáról”, Borsányi László áttekintése az etnológiai terepmunkában használatos megfigyelési technikákról, s „Viták, vélemények” rovatban Istvánovits Márton beszámol a T. Gamkrelidze és V. Ivanov által kidolgozott új elméletéről az indoeurópai nyelvek és népek eredetéről. Ebben a számban fog megjelenni Tőkei Ferenc nekrológia Bodrogi Tiborról, bibliográfiával, és Voigt Vilmos emlékezése Scheiber Sándorra.

1987/4. számban ún. anyagi kultúra kutatások dominálnak. Kisbán Eszter a kávé magyarországi bevezetését, többek közt a paraszti étkezések rendjébe való beilleszkedését rajzolja meg. Selmeczi Kovács Attila a horizontális dobbal ellátott „sváb szórómalom” magyarországi történetét, Barna Gábor a Közép-Tisza és Hármas-Körös mentén a tutajozás kulturális jelentőségét elemzi. P. Madar Ilona a parajdi sóbányászatról és a sókereskedelemről hoz adatokat, Ilon Gábor és Szabó György az észak-európai Bodon-székek típusának egy magyarországi példányát ismerteti Páparól, Papp Kálmán pedig az erdélyi kutak, forrás-befoglalások egy sajátos típusáról ír, közleményének fontosságát ad az is, hogy hozzájárulhat Petőfi Sándor halála és temetése helyének pontosabb meghatározásához. A vitarovatban fog megjelenni Barabás Jenő, Fodor István és Kovalovszky Júlia hozzászólása Balassa M. Iván könyvéhez, a magyar lakóház középkori történetéről — valamint Balassa M. Iván válasza. Ha a terjedelem engedi, itt kerül kiadásra Szilágyi Miklós valamint Kocsis Gyula és Nagy Varga Vera írása a „három város” néprajzának problémáiról.

A továbbiakban tervben van egy összeállítás a városi néprajz, városi antropológia témaköréből, társadalomnéprajzi tanulmányokból, megjelenését várja több népzenei, történeti néprajzi stb. tanulmány is.

Ahhoz, hogy az Ethnographia 1989-re „utólérje magát”, sűrű egymásutánban, előrehozva kell kéziratokat leadnunk. Az 1989 szeptemberére megjelenő 1989/1–3. számot, mely a centenáriumi tiszteletére a néprajz, a néprajzi folyóiratok és a paraszti műveltségről alkotott elképzelések történetével és változásaival, jelen változataival kíván foglalkozni (Magyarországon és Európában) már 1988. augusztus elején le kell adni. Ez azt kívánja, hogy az Ethnographia szerzőit is kérem: tartsák be ígéreteiket, a könyvismertetések szerzői például ne hosszabbítsák még az egyébként is hosszú átfutást több hónapos, éves késéssel. Sajnos, a szerkesztő nem tud hetenként-havonként működő siettető szolgálatot fönntartani, sorozatos felszólító leveleket küldeni. Azoknak a szerzőknek az elnézését is kérem, akiknek a művéről a késésben lévő (vagy

be sem érkező) recenziók időben nem jelenhetnek meg. Sajnálattal kell ideírnom azt is, hogy egyes nekrológok szintén nem a szerkesztő és a szerkesztő bizottság kegyelétének a hiánya miatt vannak nagy késésben.

Hofer Tamás

Új akadémiai intézkedés az Ethnographiáról

Az előző beszámolómban adott május végi helyzetkép június 16-án annyiban változott, hogy az Akadémiai Kiadó Folyóirat Csoportja is, az Akadémia I. Osztálya részéről a folyóirat ügyekkel megbízott Klaniczay Tibor akadémikus is közölte, hogy a mi 100 éves évfordulónktól függetlenül valamennyi akadémiai folyóiratnak – az Akadémia központi határozata alapján – 1989-ig utól kell érnie magát. Az elmaradás ledolgozására külön pénzügyi keret nem áll rendelkezésre. A folyóiratok két megoldás közt választhatnak a lemaradás behozására: vagy összevonnak két évfolyamot egy kötetbe, vagy vállalják terjedelmük megfelelő mértékű csökkentését.

A gyors döntést követelő helyzetben a szerkesztőnek nem lehetett kétsége, hogy melyik megoldást kell választani: korábban ugyanis már a Társaság választmánya is, a szerkesztő bizottság is úgy határozott, hogy a kötetösszevonást, kötetkiesést – amire a 20-as évek válságos időszakában sem került sor – minden eszközzel el kell kerülni. Így az 1986., 1987. és 1988. évfolyam lényegében három szám terjedelemmel (bár négy számra beszámozva), hozzávetőleg 28–30 íven fog megjelenni, hogy utána ismét igénybe vehessük a 40 íves keretet. Ennek értelmében az 1986/4. szám átalakul 1987/1. számmá, az 1987/1–2. Martin emlékszáma 1987/2–4. számnak fog minősülni, az 1987/3. és 1987/4. (etnológiai ill. finnugor és anyagi kultúra szám) pedig már 1988-as számozással fog kijönni. A Kiadó elnézést kér az előfizetőktől és kéri, segítsenek, hogy a folyóirat és általában a folyóiratkiadás jelenlegi nehéz helyzetéből kilábolhasson.

Továbbmenően a szerkesztő is elnézést kér azoktól a szerzőktől, akiknek cikke, közleménye az 1988-as évfolyamban jött volna, mivel az 1989/1–3. centenárius szám előtt rendelkezésre álló évfolyam összezsugorodott egyetlen 8–10 ív terjedelmű számra – és így egyes tanulmányok valószínűleg átcsúsznak az 1989/4. számba vagy ezt követő számokba. Jelenleg azt remélhetjük, hogy az 1989-es évfolyam már ismét 40 íven jelenik meg.

Hofer Tamás

IN MEMORIAM

Román János
1921–1986

Román János nemcsak a levéltárak tudós bűvára volt több mint négy évtizeden keresztül, hanem olyan néprajzkutató, akinek munkáira sokat hivatkozik a Magyar Néprajzi Lexikon, de róla mégsem emlékezik meg.

Zemplén megyében Gesztelyen született olyan paraszti családban, ahol a család fő később a vasút fele volt kénytelen fordulni, hogy a gyerekek neveléséhez szükséges mindennapi szükségletet elő tudja teremteni. Ezért már gyermekkorában Sárospatakra költöztek, ahol a nagyhirű református gimnáziumban tanult, majd az érettségi után az itteni teológiára iratkozott be. Professzorai közül Újszászy Kálmán volt rá a legnagyobb hatással. Mint segédlelkész bodroghözi falvakban végzett szolgálatot (Karcsa, Tiszakarád). 1943-ban a Kollégium Tudományos Gyűjteményeiben lett alkönyvtárnok, majd 1947-től állandó adattári munkatársként rendezte a Faluszeminárium hatalmas anyagát. Ekkor készítette el azt a hiedelem és babona katalógust, mely 7148 (1949. évi adat) cédulán ma is a kutatók kimeríthetetlen forrása. 1950-ben segédlevéltárosként átvette azt a hatalmas egyházi levéltárat, melyhez Sárospatak város jól megőrzött anyaga is csatlakozik. Nemsokára a levéltár vezetőjeként nagyon sokat tett annak érdekében, hogy annak nagyértékű anyaga hozzáférhetővé váljék.

1965-ben megbízást kapott a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltár vezetésére, majd 1968-tól annak igazgatója lett, és ezt a tisztséget nyugdíjbavonulásáig, 1981-ig betöltötte.

Tulajdonképpen néprajzkutatóként indult pályáján, hiszen ennek komoly hagyományai éltek Sárospatakon már a múlt századtól kezdve, Újszászy Kálmán pedig az 1930-as évek elejétől rendszeres szociológiai, néprajzi gyűjtésre buzdította hallgatóit és ilyen dolgozatok elkészítését vizsgai feladatul is kitűzött. Nem véletlen tehát, hogy a sárospataki fazekasság kérdésével kezdett foglalkozni.

Az első ezzel kapcsolatos alapvető tanulmánya az Ethnographiában jelent meg, melynek ezt a nagyon szerény címet adta: *A sárospataki fazekasság vázlatos ismertetése* (1951. 294–350). Ez a munka ma is a legteljesebb forrás, melyből Északkelet-Magyarország legnevezetesebb fazekasközpontjának történetét megismerhetjük. Külön kiadványban a népművészeti vonatkozásait is feltárta (*Sárospataki kerámia*. Magyar Népművészet 21.) és ez a munkája németül is megjelent, úgyhogy eredményei az európai kutatás számára is hozzáférhetővé váltak (*Die Töpferei von Sárospatak*. Budapest, 1955). Kutatásai során eljutott a habán kérdéshez, melynek egy érdekes fejezetét fel is tárta (*A habánok Sárospatakon*. Sárospataki Rákóczi Múzeum Füzetek 17. Sárospatak 1959). Elkezdte az alig ismert gönci fazekasság néprajzi és történeti feltárását és megírását, ez azonban – tudomásom szerint – nem látott napvilágot.

Történeti munkásságának egy jelentős része szorosan kapcsolódott a néprajzhoz. Sárospatak város jegyzőkönyveit az 1580-as évektől kezdve magyarul vezették és ebben a lakosok életével kapcsolatban nagyon sok adatot lehet találni. Ezt két jeles

kötetben – témakörök szerint csoportosítva – adta közre: *A sárospataki szőlőművelés XVI–XVII. századi történetének forrásai*. A Sárospataki Rákóczi Múzeum Forráskiadványai 1. Sárospatak, 1964. és *Források Sárospatak település- és építészet-történetéhez*. Uo. 2. Sárospatak, 1965. Két olyan gyűjtemény ez, melyet a történet, a művelődéstörténet, a néprajz, a helytörténet és sok más tudományág kutatói nemcsak eddig használtak, hanem a jövőben sem nélkülözhetnek.

Történeti kutatásának egy másik ága is szorosan kapcsolódik a néprajzhoz: ez az iparok, mesterségek főleg XVII. századi története. Két munkája ugyancsak alapvető jellegű ezen a területen: *Zempén megye falusi és mezővárosi iparának szakmai és mesterségei a XVI–XVII. században, különös tekintettel Hegyaljára*. In: Történelmi Évkönyv. Miskolc, 1965. 9–91. és *Zemplén megye falusi és mezővárosi iparának termelési viszonyai a XVI–XVII. században, különös tekintettel a Hegyaljára*. In: JobbágYTELEK és parasztgazdaság az örökös jobbágyság kialakulásának korszakában. Szerk.: Makkai László Budapest, 1966. 561–627.

Egész életében dédelgetett terve maradt, hogy megírja szülőfaluja, Gesztely történetét és néprajzát. Ebből sok elkészült ugyan, de lényegében éppennygy elvitte magával, mint azt a hatalmas ismeretet, amelyet élete során felhalmozott, de már meg nem írhatott. Emlékét a naprajzkutatók is kegyelettel őrzik.

Balassa Iván

Banó István emlékezete

Nagy veszteség érte a magyar néprajztudományt és oktatásügyet: 1987. március 4-én, életének 69. évében elhunyt Banó István ny. főiskolai tanár, néprajzkutató, az irodalomtudomány kandidátusa. A nekrológ mindig fájdalmas, különösen akkor, ha olyan ember munkásságát kell méltatni, aki tehetségét, kiváló felkészültségét és ügyszeretét már nem tudja tovább kamatoztatni.

Banó István 1918. január 14-én a Baranya megyei Kaposszekcsőn született szegényparaszti családban. Gimnáziumi tanulmányait Dombóvárott végezte. A néphagyó-

mányok gyűjtését már középiskolás korában megkezdte szülőfalujában, s a gyűjtés eredményét önképzőköri foglalkozásokon mutatta be.

A harmincas évek közepétől a negyvenes évek elejéig az Eötvös-kollégium tagjaként a budapesti tudományegyetemen szerzett magyar–latin szakos tanári oklevelet. A néprajz (különösképpen a folklór) iránti érdeklődése egyetemi éveiben sem lankadt: **Solymossy Sándor** és **Györffy István** előadásait hallgatta. Kutatói szemléletének kialakulására elsősorban Györffy volt nagy hatással. Az ő iránymutatásával végzett további kutatómunkát szülőfalujában és annak környékén. A gyűjtés eredményeként 1939-ben jelent meg első, baranyai vonatkozású cikke, *A népi epika életformái*; 1941-ben pedig első könyve, a *Baranyai népmesék*. Közben bekapcsolódott a Táj- és Népkutató Intézet munkájába; néprajzi kiszállásokon, gyűjtőutakon vett részt.

A negyvenes évek elején doktorált: néprajz, magyar irodalomtörténet és magyar nyelvészet szaktárgyakból. Oklevelének megszerzése után tanári működését a zentai gimnáziumban kezdte meg. A tanítás mellett itt is rendszeresen végzett gyűjtő- és feldolgozó munkát. Erről a *Kalangya* c. folyóirat akkor számai tanúskodnak.

Közvetlenül a felszabadulás után a Néprajzi Múzeumban helyezkedett el; megkezdte az Ethnológiai Adattár anyagának rendezését és a népi írásbeliség emlékeinek a gyűjtését. Több alkalommal járt gyűjtőúton ekkor a Baranyába települt székelyeknél is.

Néprajzi tárgyú írásai sorra jelentek meg az Ethnographiában és más folyóiratokban, de elkezdett néhány terjedelmesebb munkát is (a magyar népköltési gyűjtés története, a folklórműfajok rendszerezése, népdalszövegek elemzése, népköltési olvasókönyv készítése stb.).

1949-ben kényszerűségről vált meg néprajzi állomáshelyétől, majd ismét az oktatás következett: gimnáziumi tanár a budapesti Teleki Blanka Gimnáziumban, közben szakfelügyelő, majd főelőadó, osztályvezető a Művelődési Minisztériumban. 1953-tól 1978-ig, nyugdíjba meneteléig az Országos Pedagógiai Intézetben (ill. annak jogelődjében) főiskolai tanár, az idegen nyelvi tanszék vezetője.

Utóbbi munkahelyén különösen sokat foglalkozott az idegen nyelvek (főként az orosz, latin, francia) oktatásának nyelvészeti, tantárgypedagógiai kérdéseivel. Sokirányú gyakorlati lekötöttsége (tanszékvezetés, folyóirat és különböző kiadványok szerkesztése, előadások, továbbképzések, külföldi tanulmányutak stb.) mellett több tervet és tankönyvet írt, módszertani dolgozatokat jelentetett meg.

Mindemellett ezekben az években sem mondott le az igazi hivatásának érzett néprajzi tevékenységről, publikálásról. Erre az időszakra esett annak a munkának a nagyobb része is, amelyet a Berze Nagy-hagyaték feldolgozása és kiadása terén csaknem három évtizedig folytatott. Megszerkesztette **Berze Nagy János** életének főművét, a *Magyar népmesetípusok* c. monumentális alkotást, társszerzőkkel (**Dömötör Sándorral** és **Fülöp Lajossal**) dolgozta fel, bevezetővel és jegyzetekkel látta el a *Régi magyar népmesék Berze Nagy János hagyatékából*, az *Egy néprajztudós műhelyéből* (Berze Nagy János levélhagyatéka), a *Nap és tükör* (Néprajzi és népnyelvi tanulmányok, gyűjtések), **Dömötör Sándor**: *Hevestől Baranyáig* (Helytörténeti képek Berze Nagy János életéből) c. könyveket, és számtalan, ugyancsak a Berze Nagy-életműhöz kapcsolódó tanulmányt írt.

Nyugdíjas éveiben is fáradhatatlanul munkálkodott: jelentős tanulmányok írása,

felolvasások a Néprajzi Társaságban és a rádióban, egyetemi előadások stb. – töltötték ki idejének legnagyobb részét. 1985-ben *Megfújom sípomat erdő derekában* címmel népköltési antológiát jelentetett meg, s még ugyanebben az évben megszerezte a kandidátusi fokozatot.

Utolsó napjáiig dolgozott a *Népdalszövegek folklóresztetikai jellemzői* c. kandidátusi témakörének továbbfejlesztésén és *Színes szürkesség* c. memoárján; ez utóbbiban szülőfaluja népének életmódbeli változásait kívánta összegezni gyermekkorának éveitől egészen napjainkig.

Nagy szakértelemmel és szorgalommal végzett munkáját szakította félbe hirtelen halála. Megrendülten búcsúzunk tőle: szerénysége, derűje, nép- és emberszeretete, hűsége, odaadása, szilárd jelleme példamutató marad barátai, tanár- és kutatótársai, tanítványai számára.

Fülöp Lajos

Emlékezés Szabó T. Attilára (1906–1987)

Az 1930-as évek végén találkoztam vele először, amikor néhány fiatal erdélyi kutatóval meglátogatta a budapesti Néprajzi Múzeumot. Már korábban ismertem a nevéét. Elkerültek Budapestre olyan hírek, hogy Erdélyben él egy „határjáró” tanár, akit a hatóságok és a parasztok is valamiféle földmérőnek vélnek. Határjárásának és más kutatásainak eredményét már akkor sok tanulsággal olvashattam. Ismertem a Szamos mente, Zilah, Dés, Nagyenyed helyneveiről és a lappangó kéziratos énekeskönyvekről írt tanulmányait. Az első beszélgetés során éreztem, hogy olyan kutatóval kerültem kapcsolatba, később barátságba, aki eddig alig ismert tények tisztelője és tudósa. Azokat a gyöngyszemeket veszi észre, amelyeket mások pillantása elkerül. Kapcsolataink mindinkább elmélyültek s 1943 őszétől 1948 nyaráig együtt oktattunk a kolozsvári egyetemen. Ott közelebbről láthattam nevelőtevékenységét, a fiatalokat a tudomány területére irányító munkáját. Ami csak a legnagyobbaknak adatik meg: szinte minden tanítványából ki tudta csiholni az alkotás szikráit. Észrevette, hogy ki milyen feladatokkal bírkózhat meg, s a tanítványok megtisztelésnek vették, ha Szabó T. Attilánál írhatták – kemény munkával járó – diplomadolgozatukat. Ezért is jelenik meg napjainkban annyi kitűnő – a néprajzzal összeötvözött – nyelvészeti munka Erdélyben.

Feljethetetlen napokat töltöttem vele a Kolozsvár környéki hegyekben, a Mezőség falvaiban. Vajdakamaráson, Mezőkeszűn, Magyarpalatkán – együtt kutatva – nem volt olyan nyelvi, néprajzi jelenség, amelyre fel ne figyelt volna. Felragyogott a szeme, amikor az egyik parasztember Vajdakamaráson, majd Mezőkeszűn a burgonya ottani *india* nevét említette. Később a szó értelmét meg is magyarázta. Füzetébe óráról-óra gyűlt a feldolgozásra, magyarázatra váró feljegyzések sokasága. Magyarpalatkán órák hosszat töltött azzal, hogy a kerti növények nevét feljegyezze s nézze a kézimalmokkal végzett kukoricadarálást. Kutatóútjaink során mindig élénk figyelemmel kísérte a természetet. Együtt néztük a Mezőség sós kútjai és forrásai környékének különös növényzetét. Felek román falu határában jókora erdei sikló akadt az utunkba. Éppenolyan tudósi szemmel követte a hulló mozgását, mint az oklevelek nehezen olvasható sorait.

Elhagyva a személyes emlékeket, életrajzáról röviden a következőket mondhatom el. Fehéregyházán született 1908-ban. Egyetemi, református teológiai tanulmányait Kolozsvárott és Edinburghban végezte. Már a kolozsvári ref. Kollégiumban szoros kapcsolatba került Csűry Bálinttal. Először vele járt a moldvai magyarok között. Csűry Bálint 1932-ben a debreceni egyetemen kapott katedrát s az ő tanszékén tett Szabó T. Attila 1934-ben doktori szigorlatot s Csűryvel annak haláláig szoros tudományos kapcsolatot tartott. A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem mindig magához közelállónak érezte Szabó T. Attilát, s 1986. október 29-én díszdoktorrá avatta. Korábban (1976) a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagjává választotta. Tiszteleti tagjaként magáénak vallotta őt a Magyar Néprajzi Társaság is. 1987. március 3-án munkatársai körébe sietve váratlanul, hirtelen halállal távozott el családjá, a tudomány köréből.

Szabó T. Attila díszdoktori avatása a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen, avatóbeszédet Beck Mihály tudományos rektorhelyettes mond

A hazai nem szakemberek előtt elsősorban az *Erdélyi Szótörténeti Tár* kötetei tették ismertté Szabó T. Attila nevét. Ez a nagyszabású alkotás a néprajz, a művelődés- és gazdaságtörténet kimeríthetetlen kincsestára. De éppen ilyen kincsestár összegyűjtött munkáinak hat kötete (1970–1985), amelyben a terjedelmesebb tanulmányok éppen úgy, mint a kisebb anyagközlések a tudományos remekművek egymáshoz kapcsolódó láncszemei.

Szabó T. Attila úttörője volt kéziratos énekeskönyveink felkutatásának és értékelésének. Megindította az erdélyi helynév-, határ- és dűlőnév gyűjtést. Ilyen tevékenységére a néprajz részéről Bátky Zsigmond figyelt fel először. Terjedelmes kötetek, hosszabb és rövidebb tanulmányok jól elrendezett sora jelzi Szabó T. Attilának ezt a tevékenységét. Tudománytörténeti jelentősége is van annak, hogy Kalotaszeg helyneveiről írt monográfiáját a II. világháború nehéz esztendeiben a korábban emigrációba

kényszerült Révész Géza pszichológus méltatta a holland Internationales Archiv für Ethnographie egyik kötetében.

Szabó T. Attila helynévkutatásai nyomán feltárul Erdély számtalan településének, vidékének gazdasági élete, nemzetiségi viszonyai, a magyar és román jobbágyszolgáltatások sokrétűsége. Egyik időtálló könyvében Kolozsvár múlt századi utcaneveit vizsgálja, amely a város művelődési, szellemi életének is hű tükré. Tanulmányok hosszú sorában foglalkozik Kalotaszeg, Mezőség, Szilágy, Szatmár népesedési, néprajzi viszonyaival. Széleskörű ismerettel szól hozzá Erdély népművészeti kérdéseire, faépítészetének történetéhez, a különböző mesterségek múltjához, a népviselethez. Elmélyedve az oklevelek világában, mindig a dolgozó ember hétköznapi tevékenysége érdekelte. Nemcsak az oklevelek világában volt kitűnő megfigyelő, hanem a nehezen megközelíthető mezőségi vagy moldvai falvakban is. Lapozzuk csak fel összegyűjtött munkáinak hatodik kötetét. A kötet írásaiból kiderül, hogy a fazekasságról, a tűzhelyekről, a székelkapukról, a népi gyógyításról, a balladákról, az esztendő szokásairól éppen úgy tudott hézagpótlót mondani, mint a moldvai magyarság nyelvi, néprajzi és történeti problémáiról. Szinte napról-napra a népköltészet közelében élt, amit Kríza Jánosról írt tanulmánya is bizonyít. Az ő útmutató tanulmányával indult útnak 1971-ben Kallós Zoltán *Balladák könyve* c. munkája. Elévülhetetlen érdemei vannak abban, hogy megfelelő tervszerűséggel megindulhatott a moldvai magyarság nyelvi, néprajzi kutatása olyan kiemelkedő szakemberek részvételével, mint Márton Gyula, Vő István, Péntek János, Faragó József, Kós Károly és mások. Szabó T. Attila kiemelkedő tudománypolitikus is volt, a magyar–román tudományos és társadalmi kapcsolatok ápolója, s az erdélyi magyar felsőoktatás egyik megszilárdítója.

Hála a bukaresti Kriterion kiadónak, hogy hat kötetben megjelentette Szabó T. Attila összegyűjtött munkáit (bizonyára van még egy kötetre való; irodalmi munkásságának bibliográfiáját megtalálja az olvasó *Nyelv és múlt* c. kötete 547–62., *Nyelv és irodalom* c. kötete 612–14. és *Tallózás a múltban* c. kötete 515. lapján), amelyek – más munkáival, az Erdélyi Szótörténeti Tárral együtt – folytatásai annak a szellemi tevékenységnek, amelyet Erdélyben az Apáczai Csere Jánosok, a Bod Péterek, az Orbán Balázsok, a Kemény Zsigmondok végeztek. Az ő szellemükben tevékenykedett, az ő nyomukon járt Szabó T. Attila is. Hisszük, hogy munkatársai, tanítványai tovább tudnak járni azon az úton, amelyen már olyan sokan, Szabó T. Attila is eljutottak az erdélyi magyar halhatatlanságba.

Gunda Béla

Erdős Kamill emlékülés Gyulán

1987. május 25.

Az emlékülésre Erdős Kamill (Budapest, 1924. – Gyula, 1962. június 2.) ciganológus halálának 25. évfordulója alkalmából került sor. Az emlékülést a Békés megyei Tanács Cigányügyi Koordinációs Bizottsága, Gyula Város Tanácsa és a gyulai Erkel Ferenc Múzeum rendezték. Az Erdős Kamill halála óta eltelt negyedszázad mind itt-hon, mind pedig külföldön meghozta Erdős Kamill számára az elismerést. A több nyelven beszélő, halálos beteg kutató kényszerpályán élte le rövid életét; cigányul betegtár-

saitól tanult meg. Mindjobban elhatalmasodó betegsége sem akadályozta meg abban, hogy útra keljen, hogy heteket töltsön cigányok között, hogy a cigányok közt élve, közvetlen ismeretek alapján gyűjtsön nyelvi, általános művelődéstörténeti, folklór, sőt, ha kis mértékben is, de tárgyi anyagot is. Erdős Kamill ciganológiai munkásságának lényege az volt, hogy nyelvileg közelítette meg a cigányság számos kérdését. Elsőnek talán a magyarországi cigányság osztályozását. Sok munkája kéziratban, jegyzetként maradt hátra, bár életében is számos tanulmánya, közleménye jelent meg külföldön (Journal of the Gypsy Lore Society, Études Tziganes, Psyché, stb.) és itthon (Néprajzi Közlemények, Ethnographia, stb.). Főmunkájának az azóta már második kiadásban is megjelent *A Békés megyei cigányok. Cigánydialektusok Magyarországon* (1959) vehető.

Az emlékülés Erdős Kamill sírjának megkoszorúzásával kezdődött. A tulajdonképpeni emlékülés két részből állt. Az első részben **Kriza Ildikó** (A magyarországi cigányok néprajzi kutatásának legfőbb eredményei) és **Voigt Vilmos** (Új művelődéstörténeti adatok a cigányok körül) a magyar ciganológiai kutatások jelenlegi helyzetéről, eredményeiről számoltak be. A második rész szorosan Erdős Kamillhoz kötődött. Elsőnek **Vekerdí József** Erdős Kamill élete és munkássága című előadását olvasták fel, majd **Kovalcsik Katalin** Erdős Kamill népzene gyűjtő munkásságának tanulságairól tartott előadást. Az emlékülést Erdős Kamillné rendkívül finom, megkapóan egyszerű és közvetlen visszaemlékezése (Erdős Kamill mellett a kutatómunkában) zárta be.

Az emlékülésen bejelentés hangzott el arról, hogy az emlékülés anyagát kiadják. Az emlékülés felkérte **Czeglédi Imrét**, az Erkel Ferenc Múzeum igazgatóját, hogy hivatalosan járjon el Gyula Város Tanácsánál, hogy Erdős Kamillról utcát nevezzenek el.

Dankó Imre

Elhunyt Seper Károly, az alsóőri magyarok kutatója

Nagy veszteség érte a burgenlandi magyar kulturális életet: 1987. március 28-án Alsóőrben elhunyt dr. Seper Károly nyugalmazott jogtanácsos, a Burgenlandi Magyar Kulturális Egyesület egyik alapítója, az ausztriai Magyar Nemzetiségi Tanács tagja, az Alsóőri Otthon elnöke, számunkra elsősorban Alsóőr történetének és néprajzának lelkes kutatója, tárgyi emlékeinek szorgalmas gyűjtője.

Az egyik legjelentősebb, ősi határőr kisnemes család fiaként Alsóőrben született 1911-ben. A gimnáziumot Felsőlövön, a jogi egyetemet Bécsben, Berlinben és Münchenben végezte. Egyetemi éveit alatt munkát is kellett vállalnia, hogy előteremtse a tanulásához szükséges költségeket. Öt évi katonáskodás, sebesülés és hadifogság után a Bécsi Egyetem jogi karán doktorált, majd egy biztosítótársaság jogtanácsosa lett. Az alsóőriekkel összefogva már Bécsből is támogatta az ausztriai magyar kulturális életet, majd nyugdíjazása után szülőfalujába hazatérve, óriási áldozatokat vállalva kapcsolódott be a burgenlandi magyarság kulturális értékeinek megmentésére indított munkába. Ő szervezte meg az alsóőri múzeumegyesületet, amelynek Alsóőri Otthon nevet viselő helytörténeti-néprajzi gyűjteményét 1973-ban nyitották meg egy szép árka-dos tornácú házban. A gyűjtemény tárgyait javarészt Seper Károly gyűjtötte, s megnyitása

után is egyedül gondozta, mutatta meg a látogatóknak. A múzeumegyesület keretében minden esztendőben *Őrség* címmel naptárt adott ki, amelyben az anyanyelv használatára, ápolására és megőrzésére szólította fel Burgenland egyre fogyó magyar lakosságát: „Egyesületi vezetők, az egyházak fejei, kövessetek el mindent az egymásratalálás érdekében! Tekintsük jelképek a címképen látható páros köcsögöt! Mi is csak úgy alkotunk egységes egészet, ha a burgenlandi és nem burgenlandi magyarokat egy közös szándék és elhatározás fogja egybe: minden erőnket nyelvünk és kultúránk ápolásáért és továbbadásáért kell latba vetnünk. *A történelem előtt felelősek vagyunk azért, mi lesz a további sorsa az ausztriai magyaroknak.*” E történelmi felelősségtől hajtva megírta alsóőri honismereti olvasókönyvét, amelynek néprajzi fejezetében Alsóőr népi építkezését, táplálkozását, népművészetét, népszokásait és népnyelvét is bemutatta (*Unterwarter Heimatbuch. Geschichte, Kultur und Wirtschaft einer südburgenländischen Gemeinde.* Unterwart, 1976.) Sajnos már nem érthette meg második, *Alsóőri események* című, halálakor nyomdában lévő könyvének megjelenését.

Magam nemcsak cikkeit, naptárát, könyvét forgattam gyakran, hanem alsóőri néprajzi kutatásaim alkalmával segítségét, iránymutatásait, sőt vendégszeretét is élveztem. Közelről láttam, hogy az utóbbi években felélenkülő burgenlandi magyar kulturális és néprajzi munkában nagy szükség van további áldozatvállalására. Sajnos, ez a munka szinte kivétel nélkül Seper Károly generációjának vállain nyugszik, hiányoznak a fiatalok. Ezért jó lenne ha a sorból kidőlt Seper Károly gyászjelentésén olvasható fohász meghallgatásra találna: „Adja Isten, hogy szenvedélyes szeretettel végzett munkájának folytatói akadjanak!”

Lukács László

Kazimierz Dobrowolski
1894–1987

A lengyel néprajz legnagyobb élő alakjaként tartották számon az utóbbi évtizedekben. Bizonyítja ezt, hogy a lengyel néprajzi összefoglalás, az *Etnografia Polski*

(1976) elméleti alapvetését az ő tanulmányaiból állította össze egy tanítványa. Nem volt igazán népszerű ember, visszavonuló természete miatt inkább az elmélyült gondolkodás iránt vonzódó kollégák szűkebb köre övezte. Hosszú élet adatott neki, holott egészségi problémái állandóan foglalkoztatták.

Dobrowolski Kis-Lengyelország szülötte. Nowy Sączban született, és Krakóban élte le életét. A Jagelló Egyetem filozófiai fakultásán végezte tanulmányait, a Jagelló Egyetem könyvtárosaként dolgozott, mielőtt az Általános Néprajzi és Szociológiai Tanszék vezetője lett 1935-ben. Három évtizeden keresztül állt e tanszék élén.

Dobrowolski hazai társadalom- és gazdaságtörténeti tanulmányait (amelyeket Stanislaw Krzyżanowski és Franciszek Bujak mellett folytatott), külföldi tanulmányutakon egészítette ki. Bécsben A. Dopsch mellett eredeti szaktárgyaiban mélyítette el ismereteit, Párizsban Damengeonnál társadalomföldrajzot, C. Bougle mellett szociológiát tanult, etnográfát Londonban, Malinowskinál. Így vált széles elméleti megalapozottsággal dolgozó, terepet járó kutatóvá. Szülőföldje, Kis-Lengyelország volt kedvelt kutatási területe, különösen annak déli része, a Tátraalja. Ennek történeti, kultúrtörténeti, etnikai, társadalmi folyamatait kutatta rendszeresen, szinte minden munkájában különleges érdekességű és szépségű tényeket hozva felszínre, összefüggéseket világítva meg.

Dobrowolski számára felkészültsége lehetővé tette, hogy történeti korok sorából, a társadalom legkülönbözőbb rétegeiből, valamint az emberi tevékenységek sokaságából válassza ki kutatása tárgyait. Kutatásainak széles területéről csak néhány példát ragadhatunk ki e gazdag életmű és rendkívüli finomságú problémaérzékelés bemutatására. Foglalkozott a középkori lengyel társadalom erkölcsi felfogásával, számos tanulmányban a középkor és a reneszánsz tudománytörténetével, tudományos módszereivel. Tudománytörténeti érdeklődését a jelen korra is kiterjesztette „Megjegyzések a tudomány és a tudós szerepéről a jelenkorban” című írásában. Foglalkozott olyan összetett ideológia- és társadalomtörténeti kérdéssel, mint Szent Flórián tiszteletének elterjedése Lengyelországban.

Számunkra különösen becsesek Kis-Lengyelország déli része benépesedésének történetére, a különböző ideérkező népek összeolvadásának, kultúrájuk „kereszteződésének” bemutatására irányuló kutatásai. Megkereste a lehetőségét, hogy a középkor végén betelepült németek egykori településképét rekonstruálja, s még többet tett azért, hogy a vlach pásztorvándorlások újabb legelők reményében érkező népének több évszázadon keresztül végbemenő életmódváltozását megörökítse. Foglalkozott a paraszti végrendelkezéssel, néhány konkrét község történetével. Kutatásai végül elméleti általánosítások megtételére jogosították fel, s élete utolsó évtizedeiben egymást követték a „hagyományos paraszti kultúra” elméletéről írott tanulmányai, amelyek mindig „dél-kis-lengyelországi” anyagon alapultak. Mindemellett figyelmet szentelt a jelenkor társadalmi változásoknak is, bizonyítják ezt az új lengyel ipari város, Nowa Huta társadalmáról írott tanulmányai.

Dobrowolski kutatási módszerét genetikus-integrálónak nevezte. E módszer jellemzőit munkatársa, Wl. Kwasniewicz a következőkben foglalta össze: a) minden, társadalomra és kultúrára irányuló kutatásnak történeti jellegét domborítja ki, a valóságot adott fejlődési szakaszának prizmáján keresztül ragadja meg; b) a valóságra úgy tekint, mint különféle, különböző tényezők összeműködésének eredményére; c) a valóság

mind alapvető, mind mellékes funkcióit megragadja; d) a kutatómunkában az individualizáló-leíró és az általánosító-elméleti megközelítést párhuzamosan alkalmazza; e) a kutató kapcsolata nélkülözhetetlen az aktuálisan létező valósággal, vagy a közelmúlt valóságával.

Dobrowolskinak volt kapcsolata a magyar néprajztudománnyal. Két tanulmánya jelent meg a Földes László szerkesztette „Viehzzucht” ill. „Viehwirtschaft” kötetekben, amelyeket a szerkesztő felkérésére írt. Elméleti cikkeinek egyike az Ethnographiában látott fordításban napvilágot *A hagyományos paraszti kultúra* címen. 1972 óta a Magyar Néprajzi Társaság tiszteleti tagja volt.

Dobrowolski professzor jelentősége több a magyar néprajztudomány számára, mint a baráti ország nagy tudósáé. Ő a magyarországihoz sokban hasonló, ill. ahhoz kapcsolódó problematikát emelt az elméleti feldolgozás éles fényvel megvilágított terébe. Az eredményeiben, plasztikus ábrázolásaiban, sokoldalú elemzéseiben rejlő értékek még nem fejtették ki igazán hatásukat. Összegzései, általánosításai a magyar társadalom, a magyar hagyományos paraszti kultúra történetében is segítenek – segíthetnének – rendet teremteni.

Földesné Györgyi Erzsébet

TARTALOM

Társasági hírek	1
Tudományos tanácskozások	8
Személyi hírek	23
Múzeumi hírek	25
Kutatóink életéből	27
Kutatómunka	30
Kisebb hírek	35
Közművelődés	39
Kiadványokról	44
In memoriam	49

NÉPRAJZI HÍREK
ETNOGRAPHISCHE NACHRICHTEN

Informationsheft der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft

Schriftleiter:

Attila Selmeczi Kovács
H-1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.

Die Zeitschrift informiert Sie über
das Program der Ungarischen
Ethnographischen Gesellschaft,
die ethnographischen Forschungen,
Forscher und Ausstellungen,
volkskundliche Dokumentationen,
angewandte Volkskunde
in Ungarn.